

23.5.
uke 21

8 | PROSJEKT RAPPORT

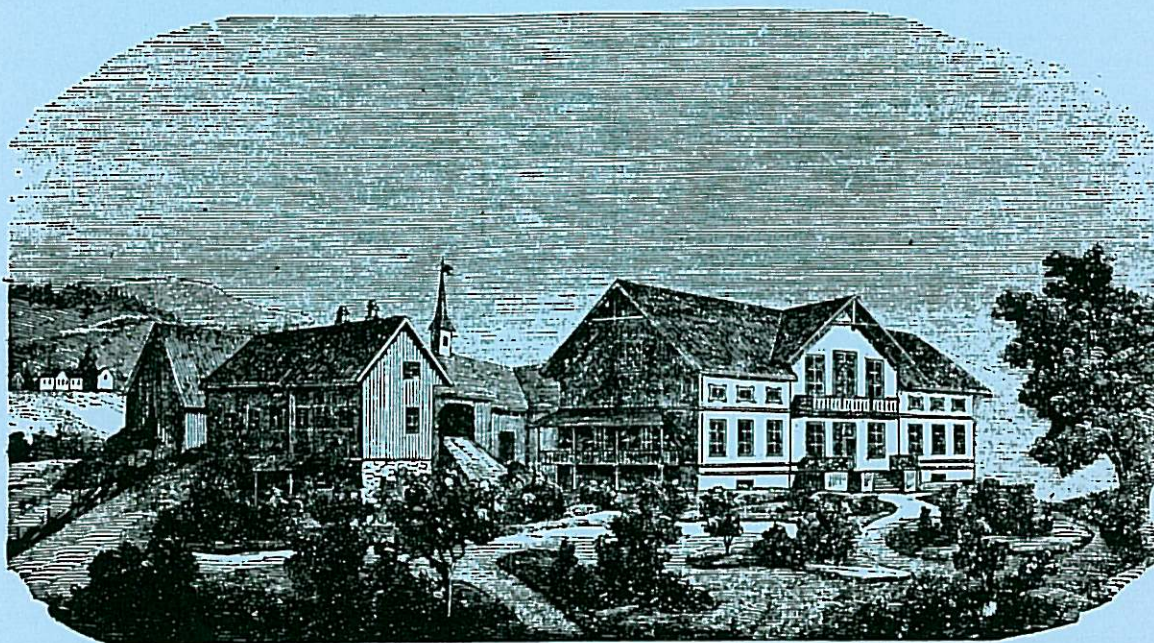
BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Jens Bjørneboe, Jon Guttu, Inger Lise Syversen

Byggeskikk

Litteratur - enquete - definisjon

Første rapport fra Husbankens og Byggforsks prosjekt:
"Kommunenes ansvar for god byggeskikk"

Norges byggforskningsinstitutt 1991

Prosjektrapport 81

Jens Bjørneboe, Jon Guttu, Inger Lise Syversen

Byggeskikk

Litteratur - enquete - definisjon

Prosjektrapport 81
Jens Bjørneboe, Jon Guttu, Inger Lise Syversen
Byggeskikk
Litteratur - enquete - definisjon

ISBN: 82-536-0363-0

© Norges byggforskningsinstitutt
Forskningsveien 3 b, Postboks 123 Blindern
0314 Oslo 3
Telefon: (02) 96 55 00
Telefax: (02) 69 94 38

Forsideillustrasjon:
Fra Eilert Sundts bok
"Om bygnings-skikken på landet i Norge"

INNHOOLD

0 * Forord	5
ENQUETE OM BYGGSKIKK HØSTEN 1990	
1 * Nøkkelpersoner og benyttet spørreskjema	7
2 * Hva sier enqueten om "byggeskikk"?	10
3 * Hva sier enqueten om virkemidler?	16
SKRIFTLIGE KILDER - OPPSUMMERING TIL SEMINARET	
4 * Utvikling av byggeskikkbegrepet 1862 - 1990	19
5 * Teoretisk tolkning av byggeskikkbegrepet	20
6 * Praktikernes virkelighetsoppfatninger	22
7 * Kommentert litteraturliste	24
8 * Uttalelser fra byggeskikkutvalget	29
9 * Statutter for kommunal tildeling av byggeskikkpriser	32
10 * Kommunaldepartementets utredning om skjønnhetsparagrafen	34
11 * Forslag til virkemidler, Alta kommune	35
SEMINARET HØSTEN 1990	
12 * Referat fra seminaret om byggeskikk	37
13 * Definisjon av byggeskikk på grunnlag av seminaret	48
VEDLEGG	51
Tre enquetesvar (Vedlegg 1, 2, 3)	
Arne Lie Christensens innlegg på seminaret (Vedlegg 4)	

0 * FORORD

Husbanken og Byggforsk har gått sammen om å utrede hvordan kommunene kan bidra til bedre byggeskikk. Prosjektet har fått navnet

"Kommunenes ansvar for god byggeskikk"

og er støttet av Kommunaldepartementet.

I mange sammenhenger opptrer "Byggeskikk" som et honnør-ord uten nærmere definisjon. Det er i praksis flere ulike syn på hva som skal legges i begrepet. Prosjektet er tenkt i flere etapper. Vi ønsker å:

- 1 - klarlegge hva skriftlige kilder sier om byggeskikk, nasjonalt og internasjonalt
- 2 - finne ut hvordan ulike nøkkelpersoner definerer begrepet
- 3 - oppsummere og drøfte dette på et seminar 18. september
- 4 - utrede hvilke konkrete tiltak kommunene kan bruke
- 5 - finne fram til hvordan byggeskikken kan bedres i praksis

Dette notatet er en oppsummering av pkt 1, 2 og 3.

Inger Lise Syversen, Husbanken
Jon Guttu, Byggforsk
Jens Bjørneboe, Byggforsk

ENQUETE OM BYGGESKIKK HØSTEN 1990

1 * Nøkkelpersoner og benyttet spørreskjema

Fagfelt/ bakgrunn	Navn, * betyr besvart
Husbanken	Trude Lund * Ingeborg Gaare Inger-Lise Syversen
Arkitekter, privat praksis	* Willy Sveen Gunnar Hageberg Lars Fasting * PAM Melbye * Nils Rosland * Henriette Salvesen Øyvind Moe, Snøhetta Niels Torp * Claus Lindstrøm * J D Martens
Kooperasjonen	Øystein Linnerud, NBBL Utbygging A/S * Mette Sjølie, NBBL
Regulerings-arkitekter	* Ellen de Vibe, Alta kommune Anker Ruhl, Sogn og Fjordane fylkeskommune * Guttorm Grundt, KS * Koren Hauge, Byplankontoret, Oslo
Arkitekturteoretikere skoler	Hansteen, NTH * Norberg-Schulz Arne Henriksen Nissen Brodkorp * Tore Brantenberg Thomas Thiis-Evensen Karl Otto Ellefsen, NTH Margrethe Dobloug, AHO * Birgit Cold Erik Lorange Halina Dunin-Woyseth
Landskapsarkitekter	Prof. Gabrielsen, NLH * Erik Langdalen, NLH Anne Cathrine Gelmuyden, NLH Karsten Jørgensen, NLH * Kine Dyring, NBBL Utbygging A/S Hindhamar * Øivind Tjøm

Kunsthistorikere	* Arne Berg * Lars Roede
Etnologer	* Arne Lie Christensen * Nils Georg Brekke * Tove Nedreli
Aviser, tidsskrifter	Giljane Hompland Ulf Grønvold Brit Myrvold Krogstad, Morten * Forseth, Terje
K S	* Audun Moflag
Departementet	Wenche Nordby Ola Bettum * Astrid Bonesmo
Byggforsk	* Johan Gåsbak
Ferdighusprodusenter	* Jalland, Mesterhus Block Watne Moelven Brug, Johan Prøven
Entreprenører	* Jon Erik Evensen * Olav Selvaag * Svein Arne Sveen, Arne Sande
Veifolk	Inger Lise Amundsen * Lilleby, Vegdirektoratet Lundebrekke, Vegdirektoratet
Sosiolog/sosialpsyk	Anne Margrethe Lunde, Akerhus Fylke Per Andresen
Politikere Bygningsråd	Sandnessjøen, form. i bygningsrådet Peter N. Myhre, Oslo Angeltveit, Stord kommune, varaordfører Inger Lise Skarstein, Formann i Byggeskikkutvalget

Spørreskjema

Dette åpne spørreskjemaet er sendt til en rekke nøkkelpersoner innen arkitektur, kunsthistorie, etnologi, kommunal politikk, osv. Svarene skal systematiseres i forbindelse med et seminar om emnet.

1. Hva legger du i begrepet byggeskikk?

2. Hva er god; byggeskikk idag?

3. Hvilke virkemidler mener du skal til for å oppnå god byggeskikk?

Det er fint om du kan gi synspunkter på byggeskikk i forhold til begreper som:

- stygt og pent
- arkitektur, stilarter
- gatebilde, bygningsmiljø
- kulturlandskap

2 * Hva sier enqueten om "byggeskikk"?

Følgende referat må ikke ses på som en fyldestgjørende oppsummering av bidragsytternes tanker. Meningen er å referere utvalgte punkter fra svarene som vi tror kan være nyttig å kjenne til for deltakerne før diskusjonen på seminaret. Noen gode svar kan komme frem for sent til å innarbeides i dette referatet.

Om begrepet byggeskikk

* Mønster, tradisjon, vane

Arne Berg definerer byggeskikk som "Dei vanar som folk viser når dei former eller vil forme bygningar".

Arne Lie Christensen definerer byggeskikk som: "innarbeidede mønstre for utforming av hus knyttet til et geografisk område og et sosialt miljø". Byggeskikk omfatter nybygg og mønstre for ombygging. Et enkelt hus kan ikke utgjøre byggeskikk. Begrepet kan bare brukes når hus har dannet mønster for annet hus. Mønster er et stikkord i Christensens definisjon.

Tore Brantenberg definerer det slik: "God byggeskikk er en syntese av fortidens erfaringer, nåtidens muligheter og fremtidens forventninger".

Langdalen mener at det er en sumeffekt av en rekke prosesser, overlevert kultur, påvirkning utefra, ressurstilgang, teknologi, forventninger og preferanser mm.

Tove Nedrelid sier at hennes faggruppe stort sett ikke har brydd seg om å definere begrepet byggeskikk - antagelig fordi definisjonen ligger implisitt i begrepet: "den måten det er skikk og bruk å bygge på". For etnologer har det vært historiske bygninger. I dag når det er skikk og bruk å velge seg hus ut fra en ferdighuskatalog, blir dette også en del av byggeskikken.

Jon Erik Evensen sammenstiller byggeskikk og folkeskikk. Byggeskikken er knyttet til alle tiltak som endrer det opprinnelige visuelle uttrykket. Han understreker også sammenhengen i tid og sted. I likhet med Thiis-Evensen stiller han seg åpen for positive kontraster og mangfold.

* Grad av profesjonell innsats

Arne Lie Christensen peker på at det finnes flere stilnivåer, folkelig byggeskikk, borgelig byggeskikk og arkitektur. Han mener at byggeskikk er et tvilsomt begrep fordi det er et honnørord som er vanskelig å definere. I mange tilfeller kan det heller erstattes med "hus".

Lindstrøm og Roede beskriver sammenhengen mellom arkitektur og byggeskikk. Folkelig byggeskikk kan gi råstoff til arkitektur, og denne kan igjen påvirke byggeskikken. Roede nevner arkitektur, dagens byggeskikk og tradisjonell byggeskikk som han sammenligner med malerkunst, ramme-forretningskunst og folkekunst.

* Fortid, nåtid, fremtid - tidsaspektet

"God byggeskikk varer" sier Henriette Salvesen og peker på tidsdimensjonen. Hun mener at dette må gjøres uten å havne i nostalgi.

Svein Arne Sveen legger hovedvekt på kontinuitet i definisjon av byggeskikk. Denne kontinuiteten må være knyttet til stedet og den må gripe tilbake i historien, tilfredsstillende dagens krav og fremtidens krav til tilpasning, brukbarhet, skjønnhet og miljø.

Lars Roede trekker skille mellom en etnologisk og en mer åpen definisjon av begrepet.

Etnologisk: Folkelig regional byggetradisjon

Åpen definisjon: Alt som bygges, fellestrekk ved bygninger fra samme tid og sted.

I tillegg har byggeskikkutvalget fokusert på forbildefunksjonen ved byggverk og dette gir en tredje definisjon.

Forbilder: Bygninger som bør danne utgangspunkt for fremtidige bygninger.

"Byggeskikk er sammenheng" sier Terje Forseth og peker på sammenheng med tradisjon og sammenheng med rom og sted. Der hvor denne sammenhengen er sterk kan den også romme sosiale og psykologiske kvaliteter som kan gi identitetsfølelse og stedstilhørighet.

* Smal eller vid definisjon

Lilleby i Vegdirektoratet sier at "begrepet i utgangspunktet er noe tvetydig og til en viss grad er blitt misbrukt". Han sier at det er komplekst i og med at det omfatter forhold av helhetlig art ned til detaljnivå.

Vegdirektoratet nevner ikke kommunaltekniske anlegg og veier som del av byggeskikk, men det gjør Guttorm Grundt som trekker grensen mellom en "snever definisjon" og en "videre definisjon" som omfatter alle fysiske gjenstander i landskapet. Han presiserer at dette gjelder broer, veier, stolper, skilt, trær, gjerder osv.

* Stygt og pent

Nedrelid sier at det kan ligge historisk verdi også i det vi oppfatter som stygge bygninger. Disse kan være verneverdige og det kan være riktig å la det estetiske vike for det interessante.

Bygget i seg selv

* .. det gode alminnelige ..

Olav Selvaag advarer mot å vurdere byggeskikk knyttet til enkelthus. Da har man hva som er "dagens arkitektmote".

Erik Langdalen stiller disse kravene til bygget: Estetisk, funksjonell og teknisk egenkvalitet.

Kine Dyring sier at arkitekter må slutte å betrakte hus som skulpturer.

* Gammelt og nytt

Øivind Tjøm sier: "På grunn av manglende faglig kvalitet er det i dag best å kopiere gammelt."

Koren Hauge beskriver forholdet mellom nytt og gammelt slik: "nye bygninger som forholder seg til den stedlige tradisjon men som benytter ny teknologi og tar opp i seg eventuelle endringer i vår kultur".

* Kostnader

Terje Forseth hevder at god byggeskikk alltid har søkt et minimalt forbruk av ressurser for å oppnå et optimalt resultat.

Willy Sveen lanserer i en artikkel i Bonytt begrepet "slow cost housing". Han referer til dansk bondebebyggelse som gradvis over tid blir forbedret og utvidet.

* Utforming og størrelse

Melbye nevner at siden nyere bygg ofte er større enn opprinnelige må de nye dimensjoneres naturlig inn i sammenhengen. Dette har byggeskikkutvalget vært inne på i forbindelse med utdeling av prisen for Bærums Verk.

* Funksjoner og form

Forholdet mellom funksjon og form blir diskutert av Mette Sjølie. Da funksjonalismen var et arkitekturidéal var det grunn til å etterlyse variasjon og frodighet. Under postmodernismens forvirring er det viktig å passe på bygningsmessig kvalitet og funksjonskrav.

Norberg-Schulz sier i Bonytt: "I stedet for meningsfylt arkitektur har vi fått bygde funksjonsdiagrammer og tilsvarende sterile omgivelser. I dag begynner vi igjen å forstå at de formene som har nedfeldt seg i byggeskikk er et slags språk vi må kjenne".

Olav Selvaags definisjon av god byggeskikk peker også i retning av byplannivået: "Teknisk gode, velisolerte og lettstelte boliger med privat uterom i bilfritt miljø til priser som den enkelte og samfunnet har råd til." Selvaag advarer mot spredt bebyggelse som betinger privatbil og som er drepende for miljø og økonomi.

Og i forhold til omgivelsene

Regional karakter. Mange bidragsyttere nevner sammenhengen med stedets egenart og karakter. I motsetning må vi nevne Roedes advarsel mot regionalt tilpassede hustyper. Det toget har antageligvis gått, og Roede sier at i dag kan vi risikere at "Trøndere- og Telemarkinger vil komme til å elske Jærhuset."

Christensen har heller ikke tro på videreføring av regionale hustyper som Trønderlån og Jærhus. "I dag må vi tilbake til mer generelle mønstre for norsk husbygging: Vi bygger i tre, vi bygger med saltak, vi har visse klimatiske betingelser og vi har tradisjon for hva som er hyggelig."

* Sted og stedstap

Det er Norberg-Schulz som i størst grad fokuserer på stedsnivået. Han definerer byggeskikk som en synliggjøring av steds karakteren i bygninger. Dette vil nødvendigvis bety at visse løsninger og trekk fester seg som en tradisjon. Han sier "bygninger er vakre når de passer til stedet." Han definerer god byggeskikk som en arkitektur som passer til stedet, også i betydningen å forene liv og sted. Dette forutsetter at den som bygger forstår og respekterer landskapet og evner å gi det forståtte form. Landskapets og omlandets kvaliteter skal samles og anskueliggjøres sier han i en artikkel i Bonytt. Hvordan "oversettes" så et landskap? Dette kan gjøres ved å videreføre og forsterke landskapets egne trekk sier Norberg-Schulz eller man kan føye til det landskapet mangler. Når dette ikke blir gjort, og enhetene går i oppløsning, får vi et stedstap. Det går både på det fysiske at stedene er opphørt å eksistere og det betegner et psykologisk forhold, en livskvalitet.

* Natur og klima

Willy Sveen nevner en særlig en direkte sammenheng mellom bygninger og naturen. Dansk bondebebyggelse har nærmest i sin helhet hentet alle materialer fra tomten: trevirke, leire, halm, stein, kalk og fargestoffer. Glass og jern var man henvist til å importere.

* Bygningsmiljøet rundt

Nedrelid stiller et krav: "Uterommet tilhører oss alle. Det er det folk skal ta hensyn til, "alle" er en uensartet masse, og man får dempe sine lyster og holde seg fra det ekstreme. Hun betoner helheten og harmoni når det gjelder bygningsmiljø.

Ingeborg Gaare beskriver samspillet slik: "Individuelle variasjoner innenfor en enhetlig sammenheng."

Olav Selvaag tar utgangspunkt i god byplan og overordnede styringsmidler.

Lilleby beskriver samspillet mellom bygning og omgivelser slik: "Dette behøver nødvendigvis ikke bero på stilart, arkitektoniske retning eller på hva som er stygt eller pent (gjenstand for individuell vurdering), men på det enkelte bygningselements tilpasning i et helhetlig bilde ..."

Planprosessen

* Bakgrunn

Mange av bidragsyterne er opptatt av hvordan byggeskikken er et uttrykk for samfunnets struktur.

Consensus eller kosmetikk er stikkord hos Brantenberg: "Byggeskikkbegrepet forutsetter at det er consensus mellom alle partene i byggeprosessen om mål og midler, noe som karakteriserer det førindustrielle samfunn. I dag brukes begrepet ofte om kosmetiske forhold, fremmet av en postmoderne varekultur hvor symboler på trygghet og tradisjon kjøpes i en falsk forestilling om livet i andre kulturer og i andre tider, det jeg vil kalle Kardemommesyndromet og Skomakergatasyndromet."

Brantenberg lanserer også begrepet på et høyere nivå, han mener vi trenger en byplanskikk som omfatter såvel infrastruktur som landskap.

Ingeborg Gaare sier at god byggeskikk forutsetter et samfunn som har definerbare felles normer. Det er mao. samfunnets felles verdigrunnlag som avspeiles i byggeskikken. Willy Sveen tar utgangspunkt i industrivekstsamfunnet som er beskrevet av Sigmund Kvaløy. Repetisjon av like former er grunnlaget for masseproduksjon og økonomisk vekst. Vi er avhengig av økt forbruk som må stimuleres av skiftende smaksretninger og kort levetid på produktene. Det kaotiske og mangelfulle preget som arkitekturen har i dag verden over, avbilder således mer dyptgående fenomener. Dette utgangspunkt knytter byggeskikken til hele samfunnsstrukturen.

* Kompetansenivået

Det er vanskelig å konkludere i materialet når det gjelder kompetansenivået. Skal byggeskikk være et uttrykk for amatørernes eller de profesjonelles kunnskaper eller skal vi inn i et samspill av en eller annen art.

Martens vil legge større ansvar hos den parten som bør være best kvalifisert, arkitektene. Ut fra fagutdannelsen er det fullt mulig å diskutere hva som er godt og dårlig, "stygt og pent".

* Utbyggingsmodeller

Rosland mener en god modell for bedre byggeskikk er faglig styring kombinert med brukermedvirkning. En slik modell kan gi grunnlag for fysisk mangfold hvis man lar de individuelle ønsker og behov få blomstre.

* Program for fremtiden

Det er ingen som har tatt opp byggeskikkutvalgets idé om pilotprosjekter som kan ha en forbildefunksjon og som kan være et program for videre god utvikling på stedet.

3 * Hva sier enqueten om virkemidler?

Dette er et vanskelig punkt, men svarerne har mange konkrete virkemidler.

* Opplysning, bevisstgjøring

Mange har nevnt bedre opplysning, og Lindstrøm mener den bør styrkes i skolene, blant planleggere og i kommunale tekniske utvalg og etater. Moflag foreslår disse virkemidlene for å oppnå god byggeskikk:

- Folkeopplysning og bevisstgjøring
- Bedre opplæring av arkitekter, produsenter og byggmestre.
- Større grad av helhetstenking.

Grundt vil ha byggeskikk inn i skolebøker på alle nivåer. Cold vil satse på bevisstgjøring. Kritiske opplysende og debatterende programmer i TV, utstillinger og artikler som folk forstår. Derimot tror hun ikke på utarbeidelse av retningslinjer eller regler for hva man må eller ikke må. Innsikt og en kontinuerlig debatt er nødvendig. Tjøm mener politikerne bør ta utspillet og gi signaler om verdien av byggeskikk. Dette må følges opp med informasjon som kan gi et økt kunnskapsnivå.

* Reguleringsplaner og kommunens rolle

Rosland tar utgangspunkt i kommunal tilrettelegging av tomteområder, og han sier det er nødvendig med en ny styringsmodell for planlegging og byggingen.

Nedrelid sier at bygningsråd må ville noe, og de bør samarbeide med antikvariske myndigheter. Skjønnhetsrådene må være aktive. Hun advarer mot tro på nabovarsler, folk vil helst unngå nabokonflikter og foenberg vil ha større innslag av fagfolk: Partipolitikere ut av bygningsrådene og fagfolk inn. Bygningssjefen skal være arkitektutdannet sier han.

* Fagfolks rolle

Martens mener byggeskikk vil bedres ved sterkere kommunal styring, og han støttes av Sjølie som går lenger: "Faglig kvalifisert bygningskontroll og reguleringsmyndigheter med myndighet til å stille krav og effektuere straffetiltak. Når det gjelder stygt og pent sier hun at "god byggeskikk må innebære at kompetent fagkyndig instans synes det er pent".

Jalland mener at spesialister skal godkjenne prosjektene.

Når det gjelder endre hus sier Arne Lie Christensen det er viktig med bedre opplysningsvirksomhet for godt vedlikehold og bevaring, men

arkitekter og antikvarer bør ta oppgjør med sine eksklusive holdninger til eldre bebyggelse. Mange "elsker den folkelige kulturen når husene er blitt gamle nok, og de menneskene som skapte kulturen er døde".

Grundt foreslår kursing av alle fagfolk som har ansvar for utforming av fysiske omgivelser, og han nevner ingeniører i byggefirmaer, veivesen, el-verk og tekniske etater spesielt.

Brantenberg vil ha større innslag av fagfolk: Partipolitikere ut av bygningsrådene og fagfolk inn. Bygningssjefen skal være arkitekt-utdannet, sier han.

Roede peker bl.a. på arkitektenes forbildefunksjon. Han mener faget må bygge bro over avgrunnen mellom "arkitektens esoteriske formverden og den folkelige smak" forbildefunksjonen er noe som byggeskikkutvalget har interessert seg for. Også han nevner at fagfolk bør få større makt og innflytelse i bygningsrådene. Dette for å hindre oppførelse av dårlige eller stygge hus.

* Dokumentasjon

Jon Erik Evensen forslår å stille konkrete krav til saksfremstilling i bygningsrådet, der det skal gis en vurdering opp mot byggeskikkbegrepet.

Melbye hevder at tilpasningen er særlig avhengig av volum, takform og innpassing i landskapet. Dette kan bare utredes gjennom tredimensjonale planer som bør følge byggesakene. Lindstrøm nevner også utvikling av typetegninger på ideelt grunnlag, utarbeidet av arkitekter, forskere og entreprenører.

Ellen de Vibe mener at egnete saksbehandlingsregler kan få frem bedre byggeskikk.- Byggherren skal belyse hvordan han forholder seg til utbyggingsmønster, landskap og byrom og hvilke volumer han plasserer i et nabolag. Det skal gjøres forskjell etter karakteren av nabolaget i ustrukturerte områder kan prosjektene være bindeledd, gjerne som harmonisk kontrast, mens det i områder med ensartet struktur bør legges vekt på tilpasning.

Alta kommune har kommet langt når det gjelder retningslinjer som skal sikre god byggeskikk, og har utviklet regler knyttet til Plan- og bygningslovens § 74 punkt 2 og 20-4.

* Ferdighus, markedet

Arne Lie Christensen ønsker en "vingeklipping" av ferdighusfirmaene. Terje Forseth vil ha forbud mot å selge hus gjennom kataloger. Et produkt som skal plasseres i levende natur kan ikke selges som bilmodeller.

SKRIFTLIGE KILDER - OPPSUMMERING TIL SEMINARET

4 * Utvikling av byggeskikkbegrepet 1862 - 1990

Det finnes mange definisjoner av byggeskikk, og disse har utviklet seg over tid. Det er selve tidsperspektivet som er forskjøvet: en registrering av fortiden, tilpasning til nåtiden, et program for fremtidens bygninger.

Oppsummering av fortiden

Mønsteret som finnes i mange hus - typologi uten kvalitetsvurdering

Da Eilert Sundt formet begrepet byggeskikk var det deskriptivt og ikke knyttet til kvaliteten av bygningene. Han dokumenterte hvordan folk på landet bygget sine hus, og botaniserte typene og stilte dem sammen i en flora. For ham var identifikasjon av de ulike typene det viktigste, og ikke hva slags visuelle helheter bygningene danner i forhold til nabobygg og landskap.

Nåtidsperspektivet

Sammenhengen med omverdenen - kvalitet trekkes inn

Utviklingen har gått i retning av å trekke inn omgivelsene i stadig større grad. Arne Berg gjør dette ved å katalogisere komplette gårdstun, og vise hvordan de står i forhold til innmark. I 40 og 50-årene var det interesse for å holde fast ved de trasisjonelle bygningstypene, bl.a. beskrevet og dokumentert av Odd Brochmann. Viktigst idag er Norberg-Schulz' arbeider om stedstilpasning, se litteraturlisten.

Program for fremtiden

Forbilde-funksjon, normativt

I det senere er fremtidsaspektet trukket inn, og byggeskikkutvalget premierer fordi de bør danne utgangspunktet for en fremtidig byggeskikk. Eksempel er Storgata, Lillehammer. Dette representerer noe bedre enn andre ting, byggeskikkbegrepet har beveget seg fra deskriptivt til normativt, og tar stilling til godt og dårlig.

5 * Teoretisk tolkning av byggeskikkbegrepet

Katz Fodor analyse

Mange ord har forskjellige meninger som er "riktige". Disse kan avdekkes med en Katz Fodor analyse, og som eksempel kan tas Bachelor på engelsk.

Bachelor betyr:

- umoden hann, om dyr
- kvinne eller mann, om akademisk grad
- væpner, ikke voksen, i militær betydning
- ugift voksen mann, om sivilstand

Disse hovedbetydningene har ulikt assosiasjonsinnhold, og de kan være farget av ulike personlige ståsted. Derfor må vi gå ut fra at begreper kan ha "ulike lesninger". Ett og samme begrep kan kommunisere ulikt innhold.

Byggeskikk og skikk

Dette er antagelig først brukt av Eilert Sundt om "Bygnings-skikken på landsbygden", og etter ham av andre forfattere, med samme eller annet innhold.

Leddene "Bygning" er konkret og har klar betydning, men siste leddet "skikk" er mangetydig og rikt på tolkningsmuligheter.

Ordet byggeskikk har flere betydninger, og det henger sammen med betydnings-innholdet av "skikk". Norsk Riksmålsordbok refererer til norske forfatters bruk av ordene. Ord-stammen "skikk" har mange betydninger, som kan gi ulike assosiasjoner.

Substantiv: Skikk betyr:

- skikkelse, form - nøytralt deskriptivt
- riktig og ønskelig orden - normativt
- tilstand - ledd i en prosess
- tradisjon på lang sikt - tradisjon, prosess
- sedvane - privat, prosess
- gode seder, oppførsel - normativt

Verb : Å skikke seg betyr:

- finne seg i - deskriptivt
- passe til - deskriptivt
- oppføre seg ordentlig - normativt

Adjektiv : Skikkelig betyr:
ordentlig - normativt
forsvarlig
passelig stor
hederlig
medgjørilig

Lesning av "Byggeskikk"

Som en konklusjon kan sies at byggeskikk kan bety:

- produktet, hva som bygges i kort perspektiv
- prosesser, hvordan det skjer i kort perspektiv
- tradisjonen, produkt over lang tid, noe som gjentas
- foredling, produkt som forbedres
- overlevert ubeyisst tradisjon
- normalisert god skikk

Alle disse Betydningene gode og gyldige sett fra et språklig standpunkt. Byggeskikk er et åpent begrep. For å komme nærmere en definisjon, må vi se hvordan ulike fagmiljøer bruker ordet, og hva de legger i det.

6 * Praktikernes virkelighetsoppfatninger

Følgende oversikt må ses på som et utspill som skal invitere skolerte lesere til kommentarer.

Vi bygger bl. a. på Eco's "Struttura Assente" og Werne's "Den osynliga arkitekturen". Litteraturen tar utgangspunkt i begrepet arkitektur, ikke i byggeskikk, men det skulle ikke ha noen prinsipielle konsekvenser.

Det finnes mange oppfatninger av den fysiske virkeligheten. Endel av disse grenser mot hverandre, og er ikke gjensidig utelukkende, andre står lenger fra hverandre. Dette kan gi debatter der folk snakker forbi hverandre fordi de tar opp ulike aspekter ved samme virkelighet.

Bilder - Arkitektur som symbol og arketyper

Utgangspunktet er almene tolkninger av omgivelsene - slik "de fleste vil gjøre det". Det legges vekt på det direkte samspillet mellom bygger og den som opplever det. Thiis-Evensen har utviklet et analyseapparat og en grammatikk for de enkelte elementer i flater, porter, bygninger, gater, byavsnitt osv.

Kommunikasjon - Arkitektur som tegn

Semiotikken studerer alle kulturprosesser eller kulturytringer som om de var kommunikasjon. "Et hus er et ikon eller et bilde av kulturformen som det er materielt bilde for." Visuell kommunikasjon er det feltet der semiotikken har blitt mest utvidet de siste årene. Dette gjelder grafiske systemer, studier av ikoniske tegn og studier av arkitektur.

Estetiske meddelelser er oftest mer uklare og åpne enn verbale. Det betyr at tegnene kan oversettes og tolkes, men ofte bare dersom man kjenner kodene og underkodene. Underkoder er mindre almene, kanskje noe som bare deles av en faggruppe eller liten gruppe mennesker.

Etnologi - Arkitektur som livsgrunnlag

Etnologi studerer helheter, vanligvis klart avgrenset i tid og rom. Materiellkulturen er vesentlig, og bygninger, redskap, landskap og næringsveier blir studert som samvirkende helheter. Bygningenes rolle i produksjonen er vesentlig. Eilert Sundt og Arne Berg har gitt viktig grunnlagsmateriale på dette feltet.

Forestillinger - Arkitektur som gestalt

Arne Bergs informanter har gjengitt sine minner og forestillinger om norske gårdstun, som er "kodet" i detaljerte fugleperspektiv. Større enheter er kodet av Kevin Lynch. Han viser hvordan vi strukturerer vår omverden, og han viser en forenklet kode som består av grenser, landemerker osv. Det er flere elementer enn bygnignene som er interessante.

Mønster - Arkitektur som typologi

Eilert Sundt har beskrevet mønstrene, typologien, i folkelig byggeskikk. Typene er regionale, som skyldes både klima og kulturelle påvirkninger. Typene er resultat av en lang prøve og feile prosess, og representerer store kulturverdier.

I Sverige har det fra 1750 eksistert typetegninger for ulike samfunnsklasser. I våre dager har typetegninger og typehus hatt stor utbredelse etter 1950 - 60. typene tar ikke regionale hensyn, men er preget av moter som kan selge.

Profesjon - Arkitektur som fag

Flere planleggere har ønsket å gi en konkret forklaring på kunsten å bygge. Hensikten er å formidle erfaringer i form av rettledning. Den kan omfatte proporsjonering av flater og rom, utforming av bygninger, plasser, gater, bebyggelse, byplan. Kjente bidrag har kommet fra Vitruvius, Alberti, Sitte, Unwin, Le Corbusier og en rekke av de siste tiårs arkitekter. Retningen er ikke preget av tvil og flertydighet, men går ut fra at noe er riktig og kan læres bort og bør følges. De arkitektoniske bildene står ofte i forgrunnen, og retninger har stor tro på arkitektrollens betydning.

Samfunnsplanlegging - Arkitektur og rom-sosiologi

Synspunktet her er at arkitektur skal oppfylle folks grunnleggende behov. Dette er en del av funksjonalismens måte å betrakte planlegging og arkitektur. Gode løsninger kan identifiseres, og de bør gjentas i stor skala.

Marxisme - Arkitektur som fysisk materialisering

Det bygde miljøet som resultat av samfunnskraftene. Arkitektfaget isolert sett er av liten betydning. Karl Otto Ellefsen sier: "Måten byen formes på reflekterer samfunnets produksjonsforhold."

7 * Kommentert litteraturliste

Bøker merket * er de viktigste for byggeskikkbegrepet

* Asheim, Vidar

Kulturlandskapets historie. Jord- og skogbruksområdene slik det var og slik det er i flatbygdene på Østlandet. Oslo.

Universitetsforlaget, 1978

Sentralt verk om kulturlandskap, menneskelig påvirkninger og resultatet slik vi ser det. Kulturlandskapet som et natur-motstykke til byggeskikk.

* Bacon, Edmund N.

Design of cities. London, Thames and Hudson, 1967

Romkonsept i by, utvikling av storformer som plasser og akser, om gatebildet, ypperlig illustrert med eksempler fra Roma, Bath, Paris osv. - mye stoff om gatebildet.

* Beardsley, Monroe C.

Aesthetics from classical Greece to the present. A short history. New York, MacMillan, 1966.

Historikk om estetikkbegrepet sett fra en fagfilosofisk synsvinkel.

* Berg, Arne.

Norske Gardstun. Oslo, Unniversitetsforlaget, 1968.

Viktig klassiker med gode tegninger, fokusering på tundannelser. Fugleperspektiv av tun.

* Brekke, Nils Georg.

Sveitserstilen på bygdene - folkeleg byggekunst kring århundreskiftet.

Fortidsvern 1/1984, s 22 - 27, Oslo.

* Brekke, Nils Georg.

Sveiserstilen - arkitektane og byggeskikken.

Fortidsvern 1/1984, s 31 - 34, Oslo.

Sveitserstilen avløste folkemuseumshusene. Først var det en uskikk, nå er den blitt god Byggeskikk.

* Brekke, Nils Georg.

Byggeskikk og kulturlandskap.

Fortidsvern 3/1987, s 7 - 11, Oslo.

- * Brochmann, Odd.
Hus i Norge.
En første hjelp til forståelse av vår byggeskikk.
Aschehoug, Oslo 1944.
Enkel og grei bok som gir en første innføring i emnet.

- * Bonytt.
Byggeskikk i Norge. Oslo, Bonytt, 1986.
Utgitt til Byggeskikkutstillingen på Jæren, basert på materiale fra Bonytt. Nyttig og enkel innføring i emnet.

- * Byggeskikkutvalget.
Byggeskikk i dag; presentasjon av besvarelser fra åpen premieoppgave om Byggeskikk i dag.
Oslo 1983.

- * Cold, Birgit.
Arkitektonisk kvalitet i norsk trehusbebyggelse.
Bygge i Norge - Synspunkter på utvikling, retning og tempo -
Festskrift til Hans Granum. Thj, 1990.
God analyse av kvalitetene som er premiert i Treprisen.

- * Cullen, Gordon
Townscape. London, Architectural place, 1961
Sentral bok om gatebildet i by.

- * Eco, Umberto
Den frånvarande strukturen. Introduktion till den semiotiska
forskningen. U.s. Bo Cavefors, 1971
Tungt tilgjengelig - viktig bok - se eget notat.

- * Forseth, Terje.
Arkitekten som bygningsmann og tradisjonsbærer.
Om stedstilpasset og tidstilpasset byggeskikk.
Byggekunst, 2/1984, s 50 - 53, Oslo.

- Gideon, Siegfried.
Space, Time and Architecture, the growth of a new tradition.
The Charles Eliot Norton Lectures for 1938 - 1939.
Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1962
Om utviklingen av funksjonalismens romsyn.

Hall, Edward T.

The hidden dimension. N.Y., Doubleday, 1966
Sosiolog om romoppfatning på person-nivået. Avgrensning av privacy.
Eco bygger på Hall.

* Hillestad, Knut Ove

Sprengstein, tipp og landskap. Kraft og miljø nr 2, Norges
vassdrags- og elektrisitetsvesen, Oslo 1973

En bok om kulturlandskap: En praktisk orientert landskapsarkitekt gir sine erfaringer om landskaps-elementer uten funksjon, overskuddssteinen. Boka går inn i landskapsestetikken, og diskuterer hva som gjør landsskapsformer vakre eller uakseptable. Eksemplene kunne vært analysert dypere. Videre gir han en rekke gode råd om hvordan vegetasjonen kan etableres på massedepoter, og berører spørsmålet om hva er et naturlig eller riktig plantesamfunn.

* Kommunaldepartementet.

Veiledning om bruken av plan- og bygningslovens bestemmelser om bebyggelsens utseende - særlig plan- og bygningslovens § 74 nr 2. Rundskriv H20/89. Oslo 1989.

Grundig og nyttig gjennomgang av argumenter i tilknytning til "skjønnhetsparagrafen". Om praktisering av regelen.

* Lynch, Kevin

The Image of the City. Cambridge, MIT, 1960

Lynch er den viktigste forfatter om analyse av bylandskapet.
Morsom og viktig bok om hvordan vi orienterer oss i en komplisert omverden. Rikelige henvisninger.

* Lynch, Kevin; Hack, Gary

Site planning. - 3.ed. - Cambridge, MIT, 1984

Lett kommunalteknikk kombinert med stedsanalyse. Anbefalinger og advarsler.

* Lynch, Kevin

A theory of good city form. Cambridge, MIT, 1981

Analyse knytt til begreper som er viktige for innbyggerne: Sense, Vitality, Fit, Access, Control.

Lynch, Kevin

What time is this place? Cambridge, MIT, 1972

Hvordan tiden kommer til syne i våre omgivelser.

Langmyhr, Tore

Kommuneplanens arealdel

Eksisterende praksis og situasjonsforståelse i kommunene.

Nibr - notat 1990:102. Oslo 1990.

Administrasjonens vurdering av arealdelen.

Nyttig for å utrede virkemidler.

* Newman, Oscar

Defensible space. Macmillan, NY, 1972

Romoppfatning, romkontroll og kriminologi. Viktig bok.

* Norberg-Schulz, Christian

Existence, space and architecture. London, Studio Vista, 1971

Genius loci eller stedskarakter - basert på topp-stykker fra verdensarkitekturen.

Norberg-Schulz, Christian

Modern Norwegian architecture. Oslo, Universitetsforlaget, 1986.

God beskrivelse av vårt århundre, klar og lettlest. Fokuserer på enkelthus.

Prince of Wales

A Vision of Britain : a personal view of architecture. London, Doubleday, 1989

* Sitte, Camillo

Der Städtebau nach seiner künstlerischen Grundsätzen.

Graeser, Wien 1909

Klassiker om byforming, målsettingen er et middelaldersk og malerisk gatebilde med variasjon, romdannelser, hierarki av plasser og former.

Sundt, Eilert

Om byggeskikken på landet i Norge. Oslo, Gyldendal forlag, 1976
(første utg. kom 1862)

Sveen, Willy:

Hus og land. Folkearkitektur, artikkel 3.

Intervju med Christian Nordberg-Schulz, om stedsegenart, stedstap og byggeskikk. Bonytt 8/83.

* Thiis-Evensen, Thomas

Byforming : forslag til metode ved estetisk planarbeid. Forslag til estetisk rettleiding for Oslo sentrum. Oslo, Arkitekthøgskolen, 1989. (Arkitekthøgskolen i Oslo. Skrift V)

Interessant analysemetode for stedsforming på bydels- og gatebilde-nivå. Karakterisering av bygningsformer med referanser til kontekst, hva et bygg skal tilpasses av nære omgivelser.

* Vreim, Halvor.

Norsk trearkitektur.

Tradisjonell laft, stav og panelarkitektur.

Gyldendal, Oslo 1947

Lett tilgjengelig klassiker om bygningstradisjon.

* Unwin, Raymond.

Town Planning in Practice. An introduction to the art of designing cities and suburbs.

Fisher Unwin, London 1909, 1920.

Konkret lærebok i harmonisk utbygging av rekkehus-byer med varierte gatebilder.

8 * Uttalelser fra byggeskikkutvalget

Byggeskikkprisens statutter, 1983

" 1. Byggeskikkprisen er en hederspris for bebyggelse som gjennom sin utforming og innpassing i sted og miljø kan bidra til å heve den allminnelige byggeskikk."

"Prisen gis til bebyggelse som er med til å fremme gode typedannelser, både når det gjelder enkelte hus, nye husgrupperinger og innpassing i eldre bebyggelse."

"Bebyggelsen bør avspeile respekt for verdier i de stedlige naturforutsetninger og byggetradisjoner."

"Prisen er beregnet på bebyggelse som i kostnad og utstyr ligger på et nøkternt nivå."

Dette kan oppsummeres slik:

- kvalitet på bebyggelsen som kan være mønster
- tilpassning til tradisjon, nabohus og natur
- vanlige rimelige bygg

Byggeskikkprisen 1983: Boligområdet, Hillarhaugen, Stord

Sitater fra begrunnelsen :

- " - Formalt vellykket
- teknisk tilfredsstillende
- passer til lokale forutsetninger
- tilpasset omgivelsene
- følger vanlig plan og byggeprosess".

Byggeskikkprisen 1984: Storgata, Lillehammer

Sitater fra begrunnelsen:

- " - Helhetlig miljø
- fortsatt livskraftig samfunn
- sentrumsplan, kommunedelsplan
- klart program for bevarings- og utviklingsarbeider i sentrum (i de kommende år)
- gjenbruk av eldre bebyggelse
- ny tilpasset bebyggelse
- klart nåtidige hus
- god restaurering og vedlikehold
- ikke-kopiering av gamle hus".

Her er tidsaspektet viktig. Det som er bygd i Lillehammer gir retning for byggeskikken i Storgata i årene som kommer. De husene som er

tilføyd viser hva som bør danne mønster for årene framover. Det er ingen spesiell gode enkelthus utover det jevne gode byggeriet.

Byggeskikkprisen 1985: Gran, Romerike - Gare, Lindesnes

Dette året ble prisen gitt til to våningshus i gårdsbebyggelse. Et prosjekt var nybygg i rekketun med god tilpasning til eksisterende hus.

Det andre prosjektet var rehabilitering av et gammelt hus, ikke helt på linje med det riksantikvaren ville foreslå, en folkelig god restaurering.

Byggeskikkprisen 1986: Hanabryggene, Sandnes

Det er brukt profesjonelle arkitekter, og det er en stor byggeoppgave. Sjøfronten er løst ved å oppføre bygninger i tradisjonell type, sjøhuset med gavlen vinkelrett på stranda. Bygningene er ikke kopier, fremstår som klart nye og arkitektene har vist fin variasjon av bebyggelsen.

Byggeskikkprisen 1987: Holtbakken, Skedsmo

Dette er rekkehus fra Moelvans produksjon. Bebyggelsen får ros for:

"- Skulpturell og variert utforming, rimelig prisnivå, god arkitektur i forbindelse med prefabrikasjon og masseproduksjon".

Byggeskikkprisen 1988: Sentrumsbebyggelse på Bærums Verk

Bygningene utgjør bindeledd mellom flere eldre værneverdige hus. Nybyggene er ikke etterligninger. Arkitekten får ros for "dekomponering av bygningsmasser" som demonstrasjon av hvordan et kjøpesenter kan gis en findelt skala som passer inn i eksisterende miljø. Bygningene er tilpasset stedets karakter. Både byggherre og arkitekt er ressursterke, og denne prisen er gitt til et område der det er benyttet høy grad av kompetanse.

Byggeskikkprisen 1989: Aronnes barnehage, Alta

I uttalelsen nevnes bl.a.:

- " - hensyntagen til ytre klimatiske forhold
- dyktig og ukunstlet
- enkel og rasjonell form
- sunne hus
- tuftet på stedlige forutsetninger
- det gode alminnelige
- en veiviser av oppføring av nye barnehager."

Hovedmomentene her er: klimatilpasning, stedlig byggetradisjon, et vanlig bygg med forbildefunksjon.

Byggeskikk prisen i 1990: Ilevollen bo- og servicesenter, Trondheim

Om tildeling av prisen heter det:

"Årets prosjekt samordner på en utmerket måte kravet om å tilpasse et stort bygningsvolum i en trehusstruktur med små dimensjoner."

9 * Statutter for kommunal tildeling av byggeskikkpriser

Statens Byggeskikkutvalg har pr dato registrert 32 kommuner med lokale byggeskikkpriser. Kommunenes statutter for tildeling viser hvilke kvaliteter den enkelte kommune vil vektlegge for å oppnå god byggeskikk.

Sel kommune 1982:

Statutter:

"§ 2 Tildeles bygg som i seg selv og eller i forhold til omgivelsene er eksempel på god byggeskikk.

§ 5 Bygg med standard norm og finansiering innen Husbanken eller Landbruksbankens ramme skal ikke utelukkes."

Pris for Sarpsborgdistriktet 1983:

(Sarpsborg, Skjeberg, Tune, Varteig og Nordre Borg)

3. "Prisen skal gis til huseiere/byggherrer som i forbindelse med nybygg, tilbygg og rehabiliteringsarbeider har gjennomført byggeprosjekter som på en fortjenstfull måte er tilpasset distriktets eldre bygningsmiljø, kulturlandskap og som ivaretar lokal byggestil og håndverkstradisjon."
4. "..... tjener som inspirasjonskilde eller veiledning til løsning av bygningsmessige og arkitektoniske problemer som er vanlige i distriktet"

Røyken kommune 1985

Fra handlingsprogram for bedre byggeskikk:

3. "Etablering av en årlig byggeskikkpris til huseiere som ved sin behandling av eget hus i pakt med god byggeskikk kan stå som et godt eksempel for andre (vedlikehold , fasadeendringer, tilbygg eller nybygg)."

Prisen ble første gang tildelt et nytt bolighus som var tilpasset bygningsmiljøet på stedet, Båtstø.

Vefsn kommune - Mosjøen 1987:

1. "..... bebyggelse som gjennom sin utforming og innpasning i sted og miljø kan bidra til å heve den almene byggeskikk i kommunen."
7. "...bebyggelse som med kostnad og utstyr ligger på et nøkternt nivå. Fredede bygninger og bygninger som er restaurert i samsvar med offentlig pålegg ut fra antikvariske kriterier bør kun unntaksvis komme i betraktning."

Prisen ble i 1987 tildelt Forsvarets bygning i Peder Bechsgt. 24. Dette var et rehabiliteringsarbeid av en antikvarisk bygning som var oppført rundt århundreskiftet.

Kriterier for tildeling i Eidsberg kommune 1990:

2. Likt punkt 3 for Sarpsborgdistriktet.
6. "Fredede bygninger og bygninger som i løpet av de siste ti år har fått offentlig støtte ut fra antikvariske kriterier, bør kun unntakvis komme i betraktning."

10 * Kommunaldepartementets utredning om skjønnhetsparagrafen

Teknisk, funksjonell og visuell kvalitet

Lover og forskrifter er i hovedsak målrettet for å sikre de tekniske og funksjonelle sider ved en byggesak. De visuelle kvalitetene dekkes av skjønnhetsparagrafen i PBL, 74.2. Denne har i liten grad kommet til anvendelse.

Er skjønnhetsparagrafen en egnet rygggrad for bedre byggeskikk?

I 1989 utga Kommunaldepartementet på oppfordring fra Statens Byggeskikkutvalg : "Veiledning om bruken av plan- og bygningslovens bestemmelser om bebyggelsens utseende - særlig plan- og bygningslovens § 74 nr 2." Dokumentet er forfattet av førstekonsulent Wenche Norby, og kan bestilles som rundskriv H-20/89.

Det er ønskelig at skjønnhetsparagrafen skal komme mer til anvendelse. Norby sier at man da må gå inn i komiteens forarbeider, og her finnes sprikende momenter. Plan- og bygningsloven er en ja-lov, det vil si at det som ikke er forbudt, er tillatt.

Bygningsrådet skal veilede byggherrene. Dette har rådet rett og plikt til. Men Bygningsrådet kan ikke kreve en bestemt løsning. Stygt og pent ligger utenfor skjønnhetsparagrafens ramme. Skjønnhetsparagrafen er, eller kan bli, operativ for å fremme byggeskikk, "det gode alminnelige". Det ualminnelige gode, kan ikke kreves gjennom denne paragrafen.

Bygningsrådet skal ikke utvise "fritt skjønn", men et mer begrenset "rettsanvendelsesskjønn". Dette er et punkt for fagjurister.

Paragrafen definerer byggeskikk:

§ 74.2 krever at bygg tilfredsstillende rimelige skjønnhetskrav i seg selv, og i forhold til omgivelsene. Dette er langt på vei en god definisjon av byggeskikk. Det trekkes grenser mellom strenge estetiske krav og et rimelig skjønnhetshensyn. Dette skal tilfredsstillende hos bygningen i seg selv og bygningen skal være tilpasset sin sammenheng. Wenche Nordby ønsker en objektiv bruk av § 74.2.

11 * Forslag til virkemidler, Alta kommune

Operativ håndtering av byggeskikk

Alta kommune har kommet et godt stykke når det gjelder retningslinjer, for håndheving av skjønnhetsparagrafen. Et veiledende notat er vedtatt som retningslinjer i kommunen. Notatet er en start på en operativ behandling av byggeskikken i byggesaker, og er fra sept. 1989.

Kommunaldepartementet siteres: "Det anses ikke som ulovlig forskjellsbehandling om en kommune som tidligere har benyttet Plan- og bygningslovens § 74 svært sjelden, begynner å bruke denne bestemmelsen mer aktivt..... så lenge det gjøres konsekvent".

Departementet fraråder å utforme vedtekter til 74.2. og i Alta er det laget et mer uforpliktende dokument, en veiledning.

Hovedpunktene i veiledningen:

Det skal være balanse mellom variasjon og kaos. Alt skal ikke være ensformig, men blir for mange elementer ulike, blir det kaotisk. Tilpasning er viktig, men positive kontraster skal ikke utelukkes.

Det gis en definisjon av byggeskikk knyttet til en viss sømmelighet. "I samhandling på mellommenneskelig plan snakker vi om skikk og bruk, og grenser en må holde seg innenfor for ikke å støte andre".

Notatet fokuserer på tilpassning til eksisterende utbyggingsmønster eller ulik strøkskarakter. Den varierer fra område til område i Alta. Tilpasning til naturgitte forhold, dvs. på klima og terrengforhold.

Grense for bygningers volum og størrelse. Dette er et moment som er særegent for Alta-veiledningen. Den er bl.a. knyttet til utnyttingsgrad.

Bygningers formspråk. Her nevnes spesielt takformer, takvinkler, fasadeutforming, vindussetting og uthus. Reglene indikerer en oppfølging innen visse rammer. Det skal ikke være flatt tak og skråtak på samme hus. Takvinkler skal være omtrent like med nabobygg eller eksisterende bygg.

Material og fargebruk. Her presiseres det at tilbygg skal ha samme takteking som eksisterende bygning.

Krav til dokumentasjon: igjen et godt poeng. I tettbebyggelse skal nabohusene vises i snitt og oppriss. Det kan både påvirke resultatet i heldig retning og lette saksbehandlingen for kommunen.

SEMINARET HØSTEN 1990**12 * Referat fra seminar om byggeskikk****Referat fra seminaret 18. oktober 1990 på Byggforsk**

Husbanken og Byggforsk arrangerte et seminar om begrepet byggeskikk og virkemidler for god byggeskikk. Seminaret samlet 26 deltakere og varte hele dagen fra kl. 09.00 - 16.00. Ordstyrer var Jon Guttu.

Dagsorden:

08.30 - 09.00	Morgenkaffe
09.00 - 10.30	Problembeskrivelse og bakgrunn, Byggforsk
Hva er byggeskikk?
Innlegg fra kunsthistoriker, etnolog og arkitekt
Kort diskusjon etter innleggene
10.30 - 11.00	Kaffepause
11.00 - 12.30	Flere innlegg med diskusjon
12.30 - 13.15	Lunsj i kantinen
13.15 - 15.00	Virkemidler for god byggeskikk
Bakgrunn, Byggforsk
Innlegg om opplysning, faglig styring
og markedsføring
Diskusjon etter innleggene
15.00 - 15.10	Kaffe i møterommet
15.10 - 16.00	Oppsummering og avslutning.

Hva er byggeskikk ?

Bjørneboe åpnet seminaret med en liten lysbildeserie der gammel trehusbebyggelse ble satt opp mot nye eneboligfelt hvor arkitektene har boltret seg. Lysbildene begrunner hvorfor Byggforsk er blitt kastet inn i en diskusjon om byggeskikk. Et samvittighetsfullt arbeid med bebyggelsesplanen kan bli meningsløst dersom bygningene kjemper om oppmerksomheten eller dreper hverandre visuelt.

Bjørneboe orienterte om prosjektets litteraturstudier, og han mente å kunne se tre holdninger til begrepet byggeskikk:

- En objektiv klassifisering av fortidens bygninger :
- En stedstilpasning der sammenhengen med dagens virkelighet og stedets egenart blir betont.
- En forbildefunksjon der enkelthus kan gi et program for fremtidens bygninger.

Hovedinnlegg

Roedes innlegg

Roede tok utgangspunkt i Eilert Sundt som definerte byggeskikk som tradisjon, vane eller mønster. Tilknytningen til stedet er ikke det vesentlige, men mer å beskrive prosessen. Denne definisjonen var etter Roedes mening ikke knyttet til kvalitet på bygningene. Man kan dermed ikke snakke om god eller dårlig byggeskikk.

I tillegg gjorde kommunikasjonene at man den gang hadde mindre tilgang på nye forbilder. Roede risset opp motsetningen mellom arkitektur og byggeskikk. Arkitektur er drevet frem av innovasjon og kanskje moter, mens folkelig byggeskikk er preget av bindinger og hemninger. Roede belyste også vekselspillet mellom arkitektur og byggeskikk. I vedlegg til referatet finnes Roedes svar på enqueten, der han utdyper sine synspunkter.

I en kommentarrunde utdypet Bonesmo forholdet mellom arkitektur og byggeskikk. Grundt mente det var viktig at huset ble tilpasset terrenget. Martens trakk opp distinksjonen mellom byggeskikk og arkitektur slik: Byggeskikk kan ikke være god eller dårlig, men arkitektur er alltid underlagt kvalitetsvurderinger.

Christensens innlegg

Han tok også utgangspunkt i Eilert Sundt, og han hevdet at byggeskikk er innarbeidete mønstre som er knyttet til stedet.

Byggeskikk likner språket: det finnes regionale dialekter og den er i konstant endring. Også Christensen belyste forholdet mellom byggeskikk

og arkitektur. Arkitektur følger trender og inneholder en uttalt ideologi. Vi fikk se eksempel på en villa for enkefru Devold, som helt klart uttrykte noe om en spesiell byggherre. Christensen viste at byggeskikk ikke nødvendigvis er nøktern, den kan ta opp i seg elementer av det fantastiske. Som illustrasjon nevnte han barfrøhuset i Østerdalen som er staselig, men ulogisk og byggeteknisk meget problematisk. Manuskriptet til Christensens innlegg følger med i dette referatet.

Selvaag var engstelig for at seminaret skulle bli en rent akademisk diskusjon. Welde mente at byggeskikk ikke bare skulle omfatte regionale typer og tilpasningsarkitektur.

Halvorsen Thorèn mente byggeskikk måtte omfatte helheter, huset med omgivelsene.

Martens mente byggeskikk var et honnørord som ble brukt for mye, og det kunne ødelegge for en seriøs arkitekturdebatt. Han ville heller holde seg til et arkitekturbegrep.

Christensen repliserte at han så tre nivåer i byggeskikkbegrepet:

- Arkitektur, definert byggherre og arkitekt.
- Folkekultur, som kommer av folket
- Massekultur, som lages for folket

Brantenbergs innlegg

Brantenberg mente at begrepet byggeskikk først og fremst hørte hjemme i førindustrielle forhold. I dag kan byggeskikk forflates til et falsk trygghetsbegrep, som hyggeprogrammet Skomakergata. Vi må ta vår egen tids industrielle kultur på alvor. Begrepet byggeskikk består av to ledd. Kunsten å bygge er en prosess som er vanskelig å løse. Byggeskikk er et nostalgisk begrep, mens vi i dag har mulighet for å skape noe helt nytt. Men vi mangler en ideologi og kollektiv bevissthet.

Vitruvius stilte tre krav til en bygning: den skulle være vakker, varig og nyttig. I tillegg må vi ta opp steds karakteren, tilpasningen til stedet. God byggeskikk skal stå i en total sammenheng og er alltid god ressursforvaltning. Dette gjelder ikke bare økonomisk, men også sosiale og visuelle ressurser. Vi må skape en autentisk arkitektur. God byggeskikk må finne balansen mellom frihet og regulering. Denne sammenhengen må utforskes slik at vi kan komme frem til en autentisk byggeskikk.

Evensen fortalte fra møtet i Statens Byggeskikkutvalg at kostnadene og ressursbruken kunne være avgjørende. Han refererte til et hus som var meget godt tilpasset gammel bystruktur, men som hadde helt urimelige kostnader. Gjennom byggeskikkprisene begynner det å feste seg en ny type byggeskikkarkitektur. Jalland mente ferdighusindustrien i stor

grad har preget utviklingen av byggeskikk de siste årene. Statens Byggeskikkutvalg forsøker å betone forbildefunksjonen ved utdeling.

Roede mente at alt som bygges er byggeskikk. I dag kan vi glemme regional byggeskikk. Boligproduksjonen er nasjonal og knyttet til katalogvare som markedsføres over hele landet. Byggeskikken burde differensieres i forhold til klima og topografi.

Bonesmo hevdet at det er et skille mellom byggeskikk og arkitektur. Selvaag erklærte seg enig med Brantenberg og sa det er noe fundamentalt galt i driften av landet og økonomien. Selvaag kom inn på byplanmessige sider og mente arealbruken må trekkes inn i byggeskikken. Vi benytter oss i altfor stor grad av arealdrivende utbyggingsmønstre som er tuftet på utstrakt privatbilbruk. Christensen berørte utbyggingsformer som styrende for byggeskikk. Den blir påvirket av organiseringen, om det er individuelle byggherrer, nabogrupper eller om bygningene leveres nøkkelferdige. Trude Lund nevnte at 80 % av Husbankens prosjekter er utbyggerprosjekter med stor grad av styring.

Byggeskikkbegrepet er gyldig på flere nivåer. Halvorsen Thorèn mente samfunnsplanlegging var den viktigste fakoren og at utbygging med eneboliger i åssidene i utgangspunktet var en katastrofe.

Mikkelsens innlegg

Mikkelsen kom inn på tettstedsproblematikken og illustrerte dette med eksempler fra norske byer. Han viste hvordan helhetlige tettsteder kan rives opp med store kjøpesenter med store ørkenaktige asfaltflater.

Grundt ville introdusere "landskapsskikk" og gikk varmt inn for et utvidet byggeskikkbegrep. Han illustrerte dette med figurer fra publikasjonen "Ta vare på kommunelandskapet", der plasseringen av elementene i landskapet og de kommunaltekniske anleggene hadde langt større virkninger for byggeskikken enn fasadebehandlingen på enkelte hus.

Bonesmo sluttet seg til dette og understreket nødvendigheten av sammenheng på landskapsnivå. Trude Lund så på kjøpesentret og tettsted. Hun sammenlignet kjøpesentret på Bærums Verk med City Syd i Heimdalsbyen. Den siste typen kjøpesenter vender samfunnet ryggen.

Appelbom Karsten tok utgangspunkt i Sveits og trakk opp perspektivet mot å bevare og revitalisere en kulturarv. Bevaring må integreres etter en idé og denne mente hun det fantes mange velykkede eksempler på i Sveits. Tilknytning til gater og plasser er viktig, det må skilles mellom anonyme vegger og aksent- og fondbygninger. Selvaag kom tilbake til byplannivået og mente en konsentrert bebyggelse må være riktig. Han refererte til en studie han har gjort som viser at Bærum kunne konsentreres til noen få stasjonsbyer som bare opptok fem prosent av det nåværende bebygde areal.

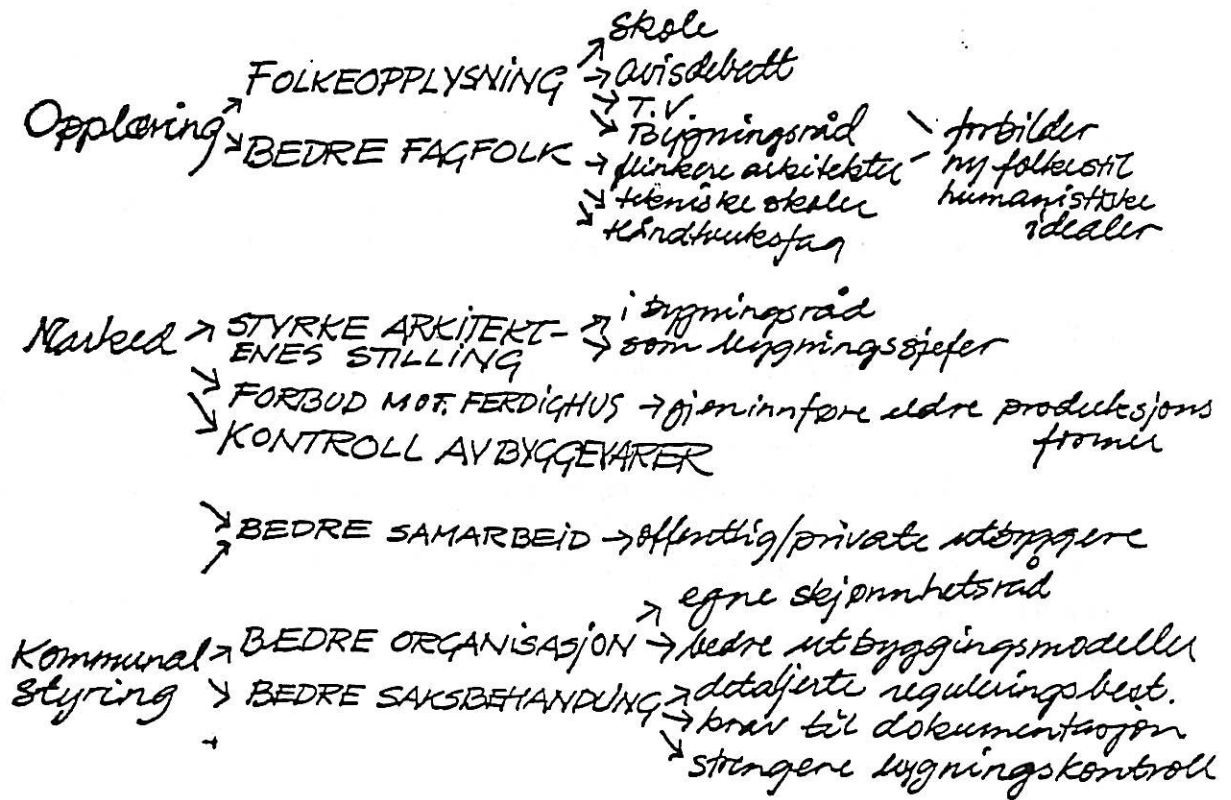
Oppsummering

Guttu ga en oppsummering av diskusjonen. Han mente vi var enige om at byggeskikk omfattet alle menneskelige inngrep - og at vi må bygge på Grundts vide definisjon. Byggeskikk er det som bygges. God byggeskikk er et sant uttrykk for dagens teknologi og en fornuftig ressursbruk. Men seminaret var delt i spørsmålet om byggeskikk skulle oppfattes kvalitativt eller ikke. Enkelte ville erstatte byggeskikk med "arkitektur", og god byggeskikk er dermed god arkitektur. Imidlertid har vi en lang tradisjon for å bruke et byggeskikkbegrep, det har blitt innarbeidet, og vi må nå forsøke å gi det en hensiktsmessig definisjon. Da kan det bli brukt konstruktivt.

I avsnitt 13 i dette notatet er vårt forslag til en slik definisjon gjengitt. Det er kommentert av I L Syversen i Statens Byggeskikkutvalg.

Kopi av overhead med momenter til oppsummeringen:

hvordan oppnå bedre byggesteitek?

Virkemidler for god byggeskikk

Seminarets annen del ble innledet av Jon Guttu som oppsummerte mulige virkemidler.

Enqueten hadde vist at mange deltakere la vekt på opplysning. Bygningsrådene burde påvirkes og læres opp. I tillegg var arkitekturopp-læringen en viktig side. Dette gjalt også de tekniske skoler og håndverksfagene. Markedskreftene var avgjørende ble det hevdet. Se kopi av overhead.

Sjølies innlegg

Sjølie beskrev hvor viktig det er at boligbyggelag, borettslag og andre som har ansvar for forvaltning av boligområder får god faglig informasjon og veiledning. Å vise til eksempler er erfaringsmessig en effektiv måte å informere på. Hun mente det var nyttig med en avklaring av begrepet byggeskikk, men vel så viktig å finne frem til hva vi kan gjøre for å unngå visuell forsøpling. Sjølie trakk frem boligområdet "Håpet" i Tromsø, som består av ialt 11 borettslag. Her har re-planlegging ført til et meget vellykket resultat. Naboer i andre borettslag sa seg lei for at de ikke hadde fått være med på en lignende prosess. Hun mente arkitekter burde autoriseres.

Et virkemiddel kunne være bedre dokumentasjon i forbindelse med byggesaken, som f.eks. viser tilpasning til naboer og landskap. Som Dunin-Woyseth har vist, har offentlig regelverk stor innflytelse på byggeskikken. Dette burde granskes nærmere slik at man kunne utnytte dette positivt. Det var viktig å få inn fagfolk i bygningsrådene slik at de ikke ble rent politisk sammensatt. Halvorsen Thorèn mente at det var uheldig at folk med få års teknisk skolegang skulle forme Norge.

Jørgensen mente at kriterier for en god bolig var helt nødvendig. I dag er Husbankens detaljregler avskaffet. Plan- og bygningsloven og forskriftene kunne forbedres slik at de drev fram et vakkert og harmonisk miljø.

Lindstrøm hevdet at lokale eksempler var viktig. Det brukes mindre arkitekter i dag enn tidligere. Dette er lite heldig. Lindstrøm argumenterte også for en utvidet bruk av skjønnhetsparagrafen.

Roede sa vi har den byggeskikken vi fortjener, og mye kunne komme av at forbildene hadde fått en kaleidoskopisk karakter. Tidligere hadde man konsensus om hva god stil var. Selvaag rettet lyset mot forskriftsverket og pekte på at alle våre vakre sørlandsbyer er blitt til uten bruk av regler.

Jallands innlegg

Jalland definerte seg som seminarets prügelnabe ut fra sin rolle som ferdighusprodusent. Ferdighusene har tradisjon tilbake til 1895 og

disse produktene er i dag verneverdige. Han mente vi ikke måtte planlegge slik at vi ikke kunne tenke oss å bo der selv. Som ferdighusprodusent mente han at Husbanken og kundene hadde avgjørende myndighet. Han var enig i at katalogene var vesentlige for markedet og etter at en ny hovedkatalog ble laget for Mesterhus, ble salget av den vanligste eneboligtypen fordoblet.

Trude Lund hadde et annet syn på regelverket enn Selvaag. Hun mente at mye kunnskapsformidling faktisk foregikk gjennom regelverket. Dette ble tatt alvorlig, mens en del annen informasjon bare ble lest av spesielt interesserte.

Brantenberg mente vi måtte bruke både pisk og gulrot. Noen avgjørende ting må samfunnet kontrollere. Gulrot burde være av typen høyere lån for tilgjengelighet osv. Bonsmo trodde på opplysning, og mente at vi måtte se oss fornøyd med små skritt i riktig retning. Hun var i tvil om hvordan man best nådde frem til boligkjøperne.

Halvorsen Thorèn mente at noen var tjent med at resultatet ble stygt. Den formen reguleringsplanen nå har, gjør det vanskelig å vurdere sluttproduktet for et bygningsråd. Hun mente det var viktig med dokumentasjon, særlig hadde arkitekter vanskeligheter med å vurdere terrengtilpassing og utforming av nytt terreng.

Selvaag var definitivt mot pisk og klart for gulrot. Slikt fantes ikke i de nye forskriftene som i stor grad belønner dårlige løsninger. Selvaag kom inn på de nye regler for grad av utnyttning, og som han mente var av denne typen.

Roslands innlegg

Nils Alm Rosland fortalte i et innlegg om vellykkede eksempler på brukervedvirkning. Grupper husbyggere hadde arbeidet sammen med ham i to prosjekter. Rosland hadde lagt mye arbeid i å påvirke husbyggerne i overtalelser og eksemplets makt. Referanseområdene Oksval, Nesodden og Songeheia, Arendal har gitt resultater som mange vil si er god byggeskikk.

Grundts innlegg

Guttorm Grundt ga en del fakta om saksbehandlingen. De tekniske hovedutvalgene har overtatt hele dette feltet. Bygningsrådene er av mindre betydning. Praktisk talt alle kommuner (98,7 %) har teknisk hovedutvalg, mens en tredjedel (30,4 %) har bygningsråd i tillegg. Tre fire-deler (76,2 %) av byggesakene avgjøres administrativt på delegert myndighet. Det er bare store saker og klagesaker som går til teknisk hovedutvalg.

Det kommunene er interessert i, er enkle, bedre og raskere saksbehandling - kvaliteten på produktene er ikke interessant. I denne kommunekulturen forvitrer Bygningsrådets myndighet. Grundt mente bygge-

skikken burde brukes aktivt og pågående. Byggeskikk må inn på den lokalpolitiske dagsorden. Byggeskikk kan gi økt turisme og er et grunnlag for miljøvern. Byggeskikken må inn i saksbehandlernes vokabular. Det må være pensum på bygg- og kommunaltekniske linjer på ingeniørhøgskolene og et sentralt tema for kommunalteknisk etterutdanning. I dag er rollefordelen i planleggingsfaget paradoksalt: Arkitekter lager reguleringsplaner i stedet for landskapsarkitekter. Ingeniører lager bygninger i stedet for arkitekter. Bygningsrådet opptrer som politikere.

Anker over skjønnhetsparagrafen i PBL 74.2 fører alltid fram. Det nasjonale ansvaret for byggeskikken kan etableres dersom vi fikk rikspolitiske retningslinjer for byggeskikk. Dette har vi for flyplasser, for barns oppvekstvilkår osv. En person bør stå for saksbehandlingen, og denne saksbehandleren må ha en sjekklister som kan hjelpe til å styre byggeskikk.

I den diskusjonen som fulgte pekte Sjølie på at den faglige kommunikasjonen var dårlig. Bygningsrådet avgjorde saker på grunnlag av utilstrekkelig informasjon. I mange tilfeller burde modeller vært lagt fram. Bevarings- og forvaltningsaspektet er viktig. Det er liten forskjell på ombygging, reparasjon og vedlikehold.

Jalland mintes byggesaksbehandlingen i USA, når første gangs klager er behandlet, er saken avgjort. Etter tre uker vet byggherren klart hva han har å forholde seg til. Appelbom Karsten mente vi kommuniserte dårlig og nevnte et samarbeid som er på gang med Byggforsk. Det er ytre sone i Oslo som skal belyses.

Roede ga løsningen på konkurransen han hadde delt ut etter slutten av sitt innlegg. Det var tre anonymiserte arkitekter som raste mot dårlig byggeskikk. Grosch klaget over folkelig byggeskikk på landsbygda, Bang gikk ut mot sveitserhusene og Ingerborg Gaare mot 60-årenes typehus.

Trude Lund mente vi kunne lage retningslinjer for byggeskikk, og Grundt mente det burde lages en veileder for å sikre kulturlandskapet. Kommunenes manglende svar kunne føres tilbake til manglende arkitektkompetanse i Kommunaldepartementet. Halvorsen Thorèn sa seg uenig med Grundt i at Bygningsrådet er et lovpålagt organ. Statens Byggeskikkutvalg bør fortsette og tilpasningen til steds karakteren må vurderes høyere.

Sjølie mente at den tradisjonelle rollen for Kommunaldepartementet er å støtte utbyggingsinteressene, mens Miljøverndepartementet forvalter bevaringshensyn - i toneangivende BA-kretser blir Md motarbeidet av den grunn. Det viser seg bl. a. i diskusjonen om ansvar for forvaltning av Plan- og bygningsloven. Sjølie syns det er viktig å støtte fagkolleger i Md fordi hun er oppmerksom på dette spenningsforholdet.

Guttu oppsummerte diskusjonens annen del, og mente den hadde konsentrert seg om tre aspekter: informasjon, egnete faglige virkemidler, og bruken av pisk og gulrot.

Informasjon må drives på alle nivåer i planleggingen, fra departementene til saksbehandlere i kommunene. I tillegg er det viktig å nå skolene og publikum. Egnete virkemidler kan utredes ved analyse av kommunekulturen. Det er viktig å få fram riktig måte å dokumentere en byggesak, og å få fagfolk inn i bygningsrådene.

Ordstyreren takket til slutt deltakerne for engasjement og interesse, og mente seminaret hadde hatt stor spennvidde.

Deltakere på seminaret var:

Bonesmo, Astrid, Miljøverndepartementet
Brantenberg, Tore, NTH
Christensen, Arne Lie, Akershus forbundsmuseum
Evensen, Jon Erik, Entreprenørfirmaet Ragnar Evensen
Flyen, Anne Cathrine, Byggforsk
Grundt, Guttorm, Kommunenes Sentralforbund
Guttu, Jon, Byggforsk
Gåsbak, Johan, Byggforsk
Appelbom Karsten, Ingrid, Oslo Byplankontor
Jalland, Roar, Block Watne
Holmboe, Rolf, Oslo Byplankontor
Jørgensen, Kurt, Husbankens arkitektkontor
Lindstrøm, Claus, arkitekt, eget firma.
Lund, Trude, Husbankens arkitektkontor
Martens, Johan Ditlev, eget firma
Mikkelsen, Ingvar, Postvesenets arkitektkontor
Roede, Lars, Norsk Folkemuseum
Rosland, Nils Alm, eget firma
Selvaag, Olav, Selvaagbygg A/S
Sjølie, Mette, NBBL
Syversen, Inger Lise, Statens Byggeskikkutvalg
Sæterdal, Anne, Byggforsk
Halvorsen Thorèn, Anne-Karine, eget firma
Unstad, Marit, Kommunaldepartementet
Welde, Frid, Norske Arkitekters Landsforbund
Bjørneboe, Jens, Byggforsk, referent

13 * Definisjon av byggeskikk på grunnlag av seminaret

På grunnlag av svar fra nøkkelpersoner og diskusjon på seminaret 18.10.90 vil vi foreslå følgende definisjon av begrepet.

Målgruppen for denne definisjonen er kommunene i deres arbeid med bedre byggeskikk.

BYGGESKIKK er et empirisk begrep.

Det betegner det som faktisk bygges - uavhengig av kvalitet. Den omfatter bygninger, tekniske anlegg, veier, terrengbehandling og forhold til landskapet og vegetasjon.

Byggeskikken blir formet under bestemte materielle og ideologiske forutsetninger, og blir et karakteristisk uttrykk for visse tidsperioder og geografiske regioner. Byggeskikken vil nedfelle seg som en tradisjon der visse løsninger og produkter gradvis prøves ut.

GOD BYGGESKIKK er et normativt begrep.

Det skal representere "det gode alminnelige." Det avgrenser seg mot forflatet massekultur, og mot individuelle arkitektoniske markeringer.

Nye bygninger kan først bli god byggeskikk når de passer til stedet der de står. Dette vil si tilpasning til klima, natur og eksisterende bygningsmiljø. God byggeskikk betyr dessuten at det er god utnyttelse av energi, materialer, transport og økonomiske ressurser.

Den kan være forbilde for løsning av bestemte situasjoner, og dermed bli et mønster for fremtidig utvikling. I forhold til de overfornevnte kriterier er god byggeskikk et riktig svar på de utfordringer som bestemte tider og situasjoner stiller til byggesektoren.

Fra Inger Lise Syversen, Husbanken

Tanker rundt definisjonen av byggeskikk på side 44:

BYGGESKIKK

..... Byggeskikk blir formet under bestemte materielle og ideologiske forutsetninger og krever et mønster bestående av form, materialer og plassering som får utvikle seg over tid. Byggeskikk er et begrep som karakteriserer det som bygges og formes der og da sett i et tidsperspektiv.

Ut fra dette kan vi klart registrere at byggeskikken på et spesielt sted var slik i en periode og annerledes i en annen gitt periode, avhengig av ulike faktorer,

Men var den god? Var det en god skikk eller en uskikk? Her kommer ytterligere et aspekt inn som knytter seg opp til ordet byggeskikk. I det vi karakteriserer byggeskikken som god eller dårlig setter vi den i forhold til gitte evalueringskriterier. Disse kriteriene er som oftest variable i forhold til tiden, stedet, levemåte og ressursgrunnlag.

GOD BYGGESKIKK

Om god byggeskikk vurdert ut fra verdinormer i 1990, kan sies: God byggeskikk kan bare oppstå når det blir tatt hensyn til stedet og forutsetningene.

God byggeskikk representerer det gode alminnelige

- er en harmonisk tilpasning av menneskeverket til helheten, dvs klima, natur og eksisterende bygningsmiljø.
- er god ressursforvaltning av teknologi, energi, materialer og transport.
- er god økonomi.
- er tilpasset dagens krav til moderne teknologi og miljøvennlige materialer.

VEDLEGG

Tre enquetesvar fra personer som ikke hadde anledning til å delta:

Christian Norberg-Schulz (Vedlegg 1)

Nils Georg Brekke (Vedlegg 2)

Birgit Cold (Vedlegg 3)

Christensens innlegg på seminaret (Vedlegg 4)

(Vedlegg 1)

SPØRRESKJEMA OM BYGGESKIKK

1. Hva legger du i begrepet byggeskikk? Et fattbart lokalt eller regionalt særpreg.
 2. Hva er god byggeskikk idag? særpreg.

God byggeskikk vil si en arkitektur som passer til stedet, også i betydningen av å forene liv og sted.

Dette forutsetter at den som bygger forstår og respekterer landskapet, og evner å gi det forståtte form.

Problemet er i prinsippet alltid det samme, selv om virkemidlene (delvis) skifter.

3. Hvilke virkemidler mener du skal til for å oppnå god byggeskikk?

Generelt er byggingens virkemidler rom og form, men det er klart at realiseringen til enhver tid avhenger av produksjonsforholdene.

For å oppnå god byggeskikk, må både stedets rommessige forhold og dets "karakter" komme til uttrykk. Dette betyr at de formale motiver og den materialbehandling som allerede er til stede må forstås og tolkes på nytt.

Fremfor alt innebærer dette at den som bygger må legge vekt på sammenheng og helhet, snarere enn mote og selvtuttrykk.

Det er fint om du kan gi synspunkter på byggeskikk i forhold til begreper som:

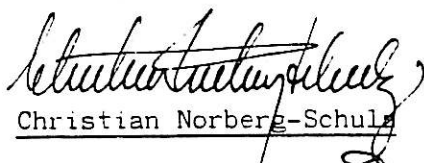
- stygt og pent
- arkitektur, stilarter
- gatebilde, bygningsmiljø
- kulturlandskap

Bygninger er vakre når de passer til stedet!

Men samtidig må de tolke stedet som del av en større kulturell sammenheng, f.eks. ved å ta opp i seg "importerte" motiver.

Gatebildet og bygningsgruppen er de primære helheter, der byggeskikken manifesteres.

Et kulturlandskap er et landskap der menneskeverket betyr en "kultivering" av det naturgitte, gjennom respekt, omsorg og uttrykk for stedets særpreg.

Christian Norberg-Schulz

(Vedlegg 2)

PROSJEKT VESTKYST
HORDALAND FYLKESKOMMUNE

NOTAT 1.10.90 NGB

NILS GEORG BREKKE

BYGGESKIKK

1. Omgrepet byggeskikk.

Omgrepet byggeskikk har både eit diakront og eit synkront perspektiv. Det omfattar både den historiske tradisjonen og byggeskikken i samtida. (jfr. t.d. Eilert Sundt: Bygningsskikken på landsbygden i Norge - Statens Byggeskikkutvalg).

Det dreiar seg om å byggja hus, både i offentleg og privat sektor, både store og små, i spreidtbygde strøk, i tettstader og i byar. Truleg assosierer mange omgrepet byggeskikk først og fremst med bygging av småhus (bustad/drift).

Det dreiar seg også, i eit utvida perspektiv, om visse føresetnader eller rammevilkår for å byggja hus: planlegging, regulering, teknologi, økonomi (by/ tettstad/ byggefelt).

Byggeskikk er å forstå som ein framherskande byggemåte, eller hovudtrekk ved denne; det vil seia ei viss utbreiing av ein måte å byggja hus på som gir eit fellespreg til ein periode eller eit område (sørlandshus, vestlandshus, sveitserhus, ferdighus etc.)

Omgrepet omfattar på den eine sida både type, funksjon, plan, stil, arkitektonisk uttrykk og sosiale verdiar; på den andre sida også planlegging, organisering og gjennomføring av byggeoppgåver.

Ofte blir omgrepet byggeskikk brukt om bygningar eller bygging tilsynelatande utan medviten arkitektonisk utforming, altså eit meir sosiologisk, verdinøytralt omgrep (skikk, mote).

Andre hevdar at også den enkle, "umedvitne" folkelege byggeskikken har sine klare arkitektoniske verdiar. (Vernacular architecture, anonym arkitektur, "architecture without architects").

Etter mitt syn ligg det ingen motsetnad mellom omgrepa "byggeskikk" og "arkitektur". Byggeskikken er eit omgrep som også omfattar det arkitektoniske uttrykk, i tillegg til ei rekke andre delverdiar.

2. God byggeskikk idag.

"Good architecture makes bad townscapes. Bad architecture makes good townscapes".

Som alle paradoks inneheld dette ei kjerne av sanning.

God byggeskikk vil vera relatert til ein intersubjektiv målestokk som kviler på fleire ulike parameter, t.d. sosiale behov, funksjon, teknologi, økonomi, energi- og ressursparing, estetiske kvalitetar.

Stikkordsmessig vil eg seia at god byggeskikk idag vil vera ein byggemåte som er funksjonelt og teknisk god, som har god terreng- og landskapstilpassing og som i eit større perspektiv fell inn i kulturlandskapet når det gjeld struktur (50 like "langebrød" i byggefelt er ingen god byggeskikk), form og farge.

"A building has something to do with the landscape. It certainly does".

God byggeskikk vil ikkje nødvendigvis medføra at ein deler inn i "stygge" og "pene" hus. Det kan ha like mykje å gjera med rot/orden og monotoni/variasjon.

Heller ikkje må ein leggja opp til uniformering gjennom den "rette" byggeskikk. Vi må unngå haldningar som kan minna om sentraldirigert smak eller kultur-fascisme; ideen om den sanne, nasjonale arkitektur.

Den overdrivne vektlegging av regionale særdrag må haldast i sjakk av "kritisk regionalisme", samstundes som kunnskapen om og refleksjonen over verdiane i den historiske tradisjonen må haldast høgt.

Vi må prøva å unngå dei mest bastante og bombastiske haldningane slik dei t.d. kom til uttrykk i arbeidet for betre byggeskikk i mellomkrigstida (jfr. Konow Lunds og Johan Lindstrøms utfall mot sveitserstilen: "Kvitt er i røyndi ingen let.....Difor høver kvite hus dårleg i myrkgrøn skog, og difor er kvite hus, tekte med vosseskifer, stygge (1927)").

Når det gjeld dei estetiske kvalitetane, må god byggeskikk etter mitt syn spela på visuell variasjon, dekomponering av store einingar, ein menneskevenneleg målestokk og ei reflektert halding til historiske miljøverdiar.

God byggeskikk må ikkje presenterast slik at det blir oppfatta som eit belærande omgrep marknadsført av på-trengjande "forståsegpåarar". Vi må unngå ei sosial lagdeling mellom "byggeskikkhus" (akademikarar i busserull) og "byggmeisterhus" (Hans og Grete).

3. Verkemiddel.

Fire støttepillarer er nødvendige om bordet skal stå støtt:

- Gode offentlege rammevilkår når det gjeld regelverk, normer, standardkrav.
- Økonomi.
- Kommunal planlegging.
- Opplysningsverksemd. Kunnskap om arkitektur, kulturlandskap og dei historiske tradisjonsverdiane.

Norges byggforskningsinstitutt
v/sivilarkitekt Jon Guttu
Forskningsveien 3B
0314 Oslo 3

 BYGGFORIK	
23.08.90 003060	
Saksbehandler: <i>E. Guttu</i>	Arkiv/Post. nr. 0-4317 ✓

Hurtige betraktninger om byggeskikk fra professor Birgit Cold, Institutt for byggekunst, Norges tekniske høgskole:

1. Byggeskikk er et sett med normer og regler, skrevne og uskrevne, som er resultat av en kontinuerlig, kulturell utvikling av byggemåter, materialbruk, forhold til landskap og omgivelser og levemåter.
2. 'God byggeskikk' som begrep er knyttet til tid, sted og hvem som vurderer, dvs. til situasjon, sted, individ, grupper, kultur og rådende idealer (teorier). 'God byggeskikk i dag' må uttrykke 'vårt' (det norske folks, regjeringens eller norske arkitekters?) forhold til de verdier og de problemstillinger som er viktige og felles for en større gruppe (landet, kanskje verden): økologi, ressursbruk, bevaring av verdifulle trekk i landskap og eksisterende bebyggelse, nyskaping av verdier som svar på menneskelige relasjoner innen familien, mellom venner og naboer, og som svar på estetisk utforskning og opplevelseshov. 3. Virkemidler: Bevisstgjøring av 'det norske folk', av oss, når det gjelder vårt forhold til omgivelsene og arkitektur. Kritiske, opplysende, debatterende programmer i T.V. Utstillinger, artikler som folk forstår. Tverrfaglig samarbeid med psykologer, sosiologer, kunstnere og arkitekter innen feltet i undervisning, forskning og i prosjekter. Utvikling av et 'Arkitekter i skolen'-program, inspirert av Aase Eriksens 'Architects in School Programme' i 70 og 80-årene i USA.

Selkving?

Jeg tror ikke på utarbeidelse av retningslinjer eller regler for hva man må og ikke må. Oppdragelse, innsikt, veiledning, forsøk og en kontinuerlig debatt er nødvendig.

Forskning innen 'Environmental Psychology' viser en del om 'hva folk liker og ikke liker'. Kjennskap til dette kan f.eks. hjelpe en til å forstå folks reaksjoner sammenliknet med arkitekters reaksjoner på arkitektur. Forskningen har ikke til hensikt å være deterministisk, men snarere å gi innsikt og være kritisk til 'myter'.

Som svar på siste spørsmål må jeg nesten henviser til Arkitekt-avdelingens skriftserie nr. 1, 1989 'Arkitektur og kvalitet'. Men kort kan jeg si følgende:

byggeskikk

- stygt og pent -

er relativt, subjektivt, intersubjektivt, tids- og kulturavhengig begrep, mye mer enn det er objektivt og universelt.

byggeskikk

- arkitektur og stilarter -

ser ut til å ha sin syklus med tider for hva som er 'in and out'. Stort sett vil fenomenet byggeskikk ha en konserverende karakter i denne forbindelse.

byggeskikk

- gatebilde og bygningsmiljø -

er et komplekst fenomen hvor estetiske og bruksmessige faktorer blandes med 'hvorfor du er der' dvs. din rolle og hensikt med å være til stede/vurdere/bruke ----. Også her vil vi finne reaksjoner mot nye retninger, idéer og teknologi til fordel for 'gode, gamle dager'.

byggeskikk

- kulturlandskap -

Dette fenomen er to sider av samme sak. Kulturlandskap er noe som skjer over lang tid, men som også kan ødelegges på et blunk, med uforstand, ressursløsning og mangel på helhetlig, langsiktig mål. Samtidig er det et dynamisk fenomen på samme måte som byggeskikk.

Birgit Cold

(Vedlegg 4)

BEGREPET "BYGGESKIKK"

- EN ETNOLOGS BETRAKTNINGER

Av Arne Lie Christensen

I mitt fag er "byggeskikk" et sentralt begrep. Men ofte har vi brukt begrepet uten å definere det tilstrekkelig. Vi har nærmest sett det som noe selvfølgelig.

Etnologien ligger i grenselandet mellom kulturhistorie og samfunnsvitenskap. Vi ser det som vår oppgave å beskrive og forklare menneskenes kultur, ikke å moralisere eller dømme. Det er derfor en glede for meg å forsøke å svare på spørsmålet "Hva legger du i begrepet byggeskikk?", samtidig som det nesten byr meg imot å besvare de neste spørsmålene omkring uttrykket "god byggeskikk" som skal diskuteres på dette seminaret.

FORELØPIG DEFINISJON

Byggeskikk er innarbeidete mønstre for utforming av hus knyttet til et definert geografisk område og sosialt miljø og også knyttet til en bestemt periode.

BEGREPET BLE SKAPT AV EILERT SUNDT

Eilert Sundt skriver i 1862 (Sundt: Om bygnings-skikken på landet i Norge. Ny utgave Gyldendal 1976) at han på sine reiser rundt i landet opprinnelig så på vanlige folks hus som noe uregelmessig, noe som hele tiden vekslet. Men så var det som om "uregelmessigheden veg noget tilside for blikket, så jeg fik skimte lidt af en oprindelig regel og enhed i grunden." Sundt oppdaget hvordan hver bygd eller landsdel hadde sin særegne skikk for hvordan husene skulle formes. Det var altså på samme måten som med språket. Hver bygd hadde sin egen dialekt som videreførte eldre tradisjoner. Og det var jo nettopp på samme tid man begynte å utforske landets mange dialekter. Dermed ble Eilert Sundt bygningsforskningens svar på Ivar Asen.

Eilert Sundt observerte hvordan hvert menneske fulgte visse skikker eller normer. Menneskene handler ikke som enkeltindivider men som del av et samfunn med visse regler som vi mer eller mindre følger. Det dreier seg ikke primært om nedskrevne regler eller lover. Når det gjelder byggeskikk, har folk i praksis tatt utgangspunkt i det de har sett rundt seg og brukt dette som mønster for nye hus.

Et enkelt, enestående hus ikke kan utgjøre en "byggeskikk". Begrepet kan bare brukes dersom flere hus følger tilsvarende mønstre. Men kanskje kan en nyskapning i neste omgang danne mønster for andre hus og på den måten bli en del av byggeskikken.

Det regelmessige gjelder ikke bare utformingen av selve huset. Det gjelder også hvordan huset ble innredet og hvordan det ble brukt. På Strilelandet var f.eks. for 50 år siden dagligstua både kjøkken, soverom og arbeidsrom. Der sov de voksne og de minste barna. På "lemmen" sov ungdommen. Søndag morgen kunne man gå fra hus til hus og høre hvordan det ble lest høyt fra huspostillen. Den lokale byggeskikken var en del av en hel livsform.

FOLKELIG BYGGESKIKK KONTRA ARKITEKTUR

For Eilert Sundt var begrepet "byggeskikk" ensbetydende med det jeg i dag vil kalle "folkelig byggeskikk".

Det kan være nyttig å kontrastere de to begrepene "arkitektur" og "folkelig byggeskikk":

Arkitektur:

- Arkitektenes hus blir til på tegnebordet.
- Arkitektene har en formell utdanning knyttet til akademier og høyskoler.
- Arkitektene tilhører en internasjonalt orientert elite som er knyttet til landets overklasse.
- Arkitektenes bygninger avspeiler klart uttalte ideologier og skiftende teoretiske og estetiske retninger. Arkitektene er blant dem i samfunnet som i størst grad følger rådende "trender".
- Arkitektenes hus er individuelle produkter.

Folkelig byggeskikk:

- Disse husene er ikke blitt til på tegnebordet.
- De følger mønstre som har utviklet seg gradvis gjennom praktisk utprøving.
- De mønstrene som har fungert, har vedvart.
- Det dreier seg altså om konkret utprøving kontra abstrakt planlegging.
- Folkelig byggeskikk fører i større grad videre eldre tradisjoner. Den mottar også impulser utenfra, men gjerne noe forsinket.
- De tradisjonene som videreføres, gjelder både husenes fysiske form og grunnholdninger til hva som er pent og hvordan det er godt å bo.
- Husene innenfor den folkelige byggeskikken er ikke primært individuelle produkter.

DA BAROKKHUSET KOM TIL SETESDAL

Et karakteristisk trekk ved folkekulturen er hvordan ideer fra overklassens kultur og fra utlandet blir tilpasset, bearbeidet og forvandlet.

Det var lang vei 16-1700-tallets overklasse ute i Europa til den jevne bonde i Setesdal. Men det som er sikkert, er at impulsene gradvis kunne gå denne veien. Jeg tenker nå på hvordan det symmetriske barokkhuset kom til Norge og hvordan det etter hvert spredte seg til alle lag av folket og til de fleste deler av

landet. Da huset endelig nådde fram, var kanskje barokktiden for lengst forbi, men det er likevel barokkhuset det dreier seg om. I Norge ble denne bygningstypen først og fremst spredt i tiden mellom 1700 og 1850. Vi ser hvordan de symmetriske husene med inngangsdøra på midten ble tatt i bruk av overklassen i byene, på prestegårder og storgårder. Vi ser hvordan Sørlandet, Oslofjordsområdet og de rike jordbruksdistriktene var tidlig ute og hvordan hustypen så ble spredt videre utover i landet,

Setesdalshuset er et eksempel på hvordan de internasjonale impulsene møtte de folkelige byggetradisjonene. I møtet mellom disse to kulturene oppsto noe nytt.

Arestua var en innarbeidet skikk i Setesdal fra middelalderen av og det var knyttet sterke forestillinger og skikker til disse husene. Ildstedet var nesten en helligdom. Huset var vigsløst av ilden. Gamle bryllups- og begravelsesskikker var knyttet til dette rommet. Men folk ønsket å følge med i tiden, de ønsket et større, symmetrisk hus. Det bygde på huset. På den måten kunne de beholde det de var vant til og det de likte. Arestua ble beholdt, men nå som eldhus (bryggerhus), sommerstue og rom for spesielle høytider. Samtidig sa folk ikke nei til det nye. De var ikke nødvendigvis konservative. Nystua ble bygd på den gamle stua. Her fikk man peis eller ovn som ga bedre oppvarming om vinteren og man fikk en stue som ikke ble sotet til og hvor veggene f.eks. kunne måles.

Påbyggingen av setesdalshuset stoppet ikke med dette. Huset har hele tiden vært i forvandling.

PÅBYGGINGSSKIKKEN

Det vi har sett i Setesdal, finner vi tilsvarende eksempler på i hele landet. Eksempelet viser at byggeskikken ikke bare omfatter mønstre for hvordan huset skal bygges fra nytt av, men også mønstre for hvordan det kan bygges om. Byggeskikken er med andre ord en prosess. Jeg tror at "påbyggingsskikken" er et nøkkelbegrep når en skal forstå det særegne ved eldre, folkelig byggeskikk.

Når byggeskikken endres, tar man utgangspunkt i det man har, bokstavelig talt. Man bygger på det gamle huset. Den første i bygda som gjør dette, blir kanskje mobbet fordi han har brutt med tradisjonene. Men dersom folk likevel har oppfatter påbyggingen som vellykket og dersom det er gode økonomiske tider, går det ikke lang tid før folk tar etter. Dermed er det etablert en lokal "påbyggingsskikk". I neste omgang danner det påbygde huset utgangspunkt for hus som blir bygd nye fra grunnen av.

På en måte kan man si at huset blir et bilde på hele kulturen. Kulturen som helhet blir hele tiden fornyet. Det kan se ut som om vi er mer villige til å oppta nye former enn å gi avkall på gamle. Slik blir kulturen sammensatt, fascinerende og ofte merkelig. Vi må tilbake i historien for å forstå hvorfor det er blitt slik.

Det er bare på denne måten vi kan forklare hvorfor husene i Mandalsdistriktet ble så utrolig skjeve og hvorfor husene i Trøndelag ble så utrolig lange. Det hører også med til historien at navnet "nystue" følger med selv om denne stua ikke nødvendigvis er nyere enn den andre.

Byggeskikken i Trøndelag er et fint eksempel på hvordan et visst påbyggingsmønster har vært kjent gjennom lang tid. De karakteristiske, lange trønderlånene oppsto på storgårder på 1700-tallet. Dermed var en skikk etablert. Når så den enkelte bestemte seg for å bygge på huset sitt, var avhengig av økonomi og status. Påbyggingsmønsteret ble en mulighet som man fulgte hvis og når man hadde anledning.

Den lange låna ble bondens statussymbol i Trøndelag. Huset skulle være lengst mulig. Småbøndene måtte nøye seg med et tilsvarende, men kortere hus. Husmannsstua var enda kortere. Men da husmannen ble en fri mann, kostet han ofte på seg et lengre hus for å markere sin nye status. Dette kunne foregå langt inn i vårt århundre.

Husmann, vanlig bonde og storbonde i Trøndelag. På en måte kan man si at de alle forholdt seg til den samme byggekikken - eller påbyggingsskikken over en lang periode. Denne skikken var primært knyttet til bondestanden. La oss si at en lege etablerte seg i bygda i 1880: han ville etter all sansynlighet bruke sveitserstilens formspråk. Sveitserstilen var for ham knyttet til den moderne, vitenskapelige holdningen som man kunne vente av en lege. Han tilhørte en annen kultur enn bøndene og brukte en annen byggeskikk.

Dermed er vi innpå det neste temaet, husenes språk:

DET PRAKTISKE ELLER DET FANTASTISKE

Vi har ofte det inntrykket at våre forfedre var trauste og jordnære. De bygde hus som fremfor alt var praktiske. Husene skulle være varme og holde vannet ute. Materialene ble brukt på en rasjonell måte og husene var så å si skreddersydd rundt folks daglige liv. Slike hus er brukt som eksempler på en del av de idealene som oppsto under funksjonalismen. Noen ganger legger vi noe nesten moralsk i den folkelige byggeskikken: Våre forfedre drev ikke med unyttig fjas, de skeiet ikke ut, slik som vi gjør.

Jeg tror vi gjør våre forfedre en bjørnetjeneste når vi framstiller deres kultur som så triviell. Jeg vil påstå at det rent estetiske momentet har vært viktigere enn det praktiske i den folkelige byggeskikken så langt tilbake i tid som jeg kjenner til. Hva var drivkraften når folk bygde seg nye og større hus eller bygde på de gamle? Selv er jeg ikke i tvil; folk ville ha noe som var mer "moderne", noe som var flott, noe som var fantastisk.

Som foreleser i etnologi ved Universitetet støter jeg hele tiden på spørsmål av denne typen: Hvorfor er trønderlånene så lange og hvorfor fortsatte mange mennesker å bygge på i lengden selv om andreetasjen nesten ikke var i bruk? Dette kan jo virke uforståelig. Gang på gang opplever jeg et studentene tror at grunnen må ha vært noe helt praktisk, f.eks. at det var vanskelig for gamle folk å gå i trapper. I tilfelle må man jo spørre seg hvorfor huset i det hele tatt ble bygd i to etasjer.

Nei! Husenes funksjon er ikke - og har aldri vært - bare å gi oss tak over hodet. Ingen skal inbille meg at trønderlånene er direkte praktiske! Vi må huske på at menneskene lever i samfunn, vi kommuniserer med hverandre og vi uttrykker hvem vi er og hvem vi ønsker å være. Dette uttrykker vi bl.a. gjennom klesdrakt og hus. I Setesdal skiftet mannsdrakten 6 ganger gjennom et par hundre år. Det var ikke bare av praktiske grunner at setesdølene på et visst tidspunkt spaserte rundt i balongbukser!

Et par eksempler:

Svalgangshuset på på gården Gamle Hvam på Nes på Romerike ble bygd omkring 1650. Foran begge etasjene langs hele fasaden går de lange svalgangene. De danner bindeleddet mellom etasjene og de enkelte rommene og de er med på å gi huset et imponerende og festlig preg. Det viser seg av annenetasjen opprinnelig ikke ble innredet, bortsett fra at den hadde en viss lagerfunksjon. Den ble først innredet i 1915 da huset ble "restaurert" av Arnsten Arneberg! Svalgangshusene ble en vanlig skikk mange steder i landet på 16- og 1700-tallet. Dette til tross for at husene var upraktiske i norsk klima. Saken blir ikke bedre når vi får høre at de enkelte rommene opprinnelig vanligvis ikke hadde innbyrdes forbindelse. Man måtte ut i regn og kulde for å komme inn i naborommet.

På omtrent samme tid ble barfrøstua vanlig i Østerdalen. Folk begynte å bygge tårn over inngangen til den tradisjonelle enetasjes østerdalsstua. Navnet barfrø er beslektet med "berc-vrit", et tysk ord for forsvarstårn ved middelalderske festninger. Dette sier noe om tankene bak det underlige tilbygget. Tanken var ikke å bygge noe praktisk. Folk ville bygge noe imponerende, noe som tok seg ut i landskapet, noe fantastisk. Naturligvis var skikken også fantastisk upraktisk. Tårnene ble en veritabel råtefelle.

ER BYGGESKIKK NØDVENDIGVIS FOLKELIG?

Jeg har allerede sagt at Eilert Sundt bruker begrepet "byggeskikk" ensbetydende med det jeg vil kalle "folkelig byggeskikk". Dermed har jeg antydnet at byggeskikken ikke nødvendigvis må være folkelig. Man kan etter min mening også snakke om f.eks. "borgerlig byggekikk". På dette punktet er jeg uenig med Eilert Sundt, i hvert fall slik han uttaler seg i begynnelsen av boka..

Sundt sier der at "fra byerne havde jeg medtaget den forestilling, at når der skulde bygges huse, så byggede hver mand "efter sitt eget hoved"". Slik var det derimot ikke på landsbygda, mente han. Hvis han hadde studert de borgerlige boligene i f.eks.

Christiania like grundig, ville han ha sett at det bak det som tilsynelatende var individuelle hus, lå klare mønstre. Dette kommer han forøvrig inn på et annet sted i boka. Da husene i Homansbyen ble bygd på Sundts tid, ble det lagt vekt på at hvert hus skulle ha sin individuelle utforming. Husene ble bygd i gotisk stil, klassisistisk stil, renessanse osv. Men rommenes utforming og bruk fulgte likevel klare mønstre. Det var forøvrig den samme arkitekten som planla hele området.

Christianiaborgerne la vekt på å uttrykke individualitet, men stort sett gjorde de det på samme måte, etter samme mønster! De fulgte også skikken, selv om den var av en annen karakter enn den folkelige byggeskikken.

INDUSTRIALISMEN OG DEN FOLKELIGE BYGGESKIKKEN

Begrepet byggeskikk er som nevnt opprinnelig knyttet til den førindustrielle byggeskikken. Dette betyr stort sett byggeskikken fram til omkring 1870.

De fleste er vel av den oppfatning at det var et sterkt brudd i byggetradisjonene i og med innføringen av sveitserstilen. Sveitserstilen ble uhyre populær i Norge. Men fra begynnelsen av vårt århundre og helt fram til 1960-åra ble denne stilen slaktet av arkitekter, antikvarer og andre som tilhørte den såkalte kulturelle eliten i samfunnet. Grunnen til de sterke følelsene som ble rettet mot sveitserstilens hus, var bl.a at disse husene var utformet i industriens tidsalder. De ble i den etterfølgende perioden sett på som masseprodusert juggel.

Det vi inntil nylig sa om sveitserstilens hus, sier vi i dag om ferdighusene. Og vi er akkurat like skråsikre! Når husene blir gamle nok begynner våre barn å akseptere dem, de vil elske dem og de vil melde seg inn i foreninger for å verne om dem. Moralisering over folks dårlige smak kan lett virke latterlig i ettertid.

I dag ser vi at sveitserstilen ikke bare var noe som kom utenfra og valset ned de gamle skikkene. Vi finner ofte tilsvarende forhold som jeg nevnte for Setesdal: Nye impulser kommer inn, møter de tradisjonelle skikkene og "søt musikk" oppstår. Resultatet blir nye former og nye skikker, påbygging av eldre hus, nye typer ornamenter osv.

Hovedtendensen fra slutten av 1800-tallet til i dag går likevel i retning av at de lokale særegenhetene gradvis blir mindre dominerende. Det utviklet seg noe som vi muligens kan kalle en nasjonal, folkelig byggeskikk. Midpipehuset i halvannan etasje med høy grunnmur ble en favoritt.

Med grunnlag i et par hovedformer - midpipehuset og midtganghuset - slo man seg løs med mer eller mindre fantastiske dekorasjoner, utsmykkete verandaer, bislag, arker, vindusomramninger osv. Det er en vanlig oppfatning at dekorasjonene enten var kopiert av mønstre fra tyske bøker eller at de var kjøpt i nærmeste trelastverksted. Men slik var det ikke alltid. Mye er komponert og laget for hånd på stedet. Sveitserhusene er mer håndlagete enn vi tror. Og er de nødvendigvis så stygge dersom en

del av dem er masseproduserte?

Utviklingen av byggeskikken henger sammen med utviklingen av produksjonsmidlene i samfunnet. Gradvis har masseproduksjonen trengt inn, først for de enkelte bygningselementene, som panelet, spikrene, taksteinene og dørene. Til slutt blir hele huset laget på fabrikk. De første ferdighusene ble satt opp for omkring hundre år siden, men først i vår tid er ferdighuset blitt det normale. Huset er som helhet blitt et industriprodukt, en vare.

KAN VI I DAG SNAKKE OM FOLKELIG BYGGESKIKK?

Jeg har beskrevet folkelig byggeskikk som et mønster som stadig har vært i endring, i et spenningsfelt mellom nedarvete skikker og impulser utenfra. Jeg har sett på dette som en kontinuerlig prosess hvor nye impulser blir tatt opp, bearbeidet og forvandlet.

Denne prosessen er i mindre grad til stede i dag enn i førindustriell tid. Det er i det hele tatt problematisk å bruke begrepet folkekultur i denne sammenheng. Uttrykket har i hvert fall fått et nytt innhold.

Lokale byggmestre og snekkere er ikke lengre en viktig skapende kraft. De nye husene som bygges, er vanligvis ikke uttrykk for en lokal tradisjon. Kanskje kan man - slik jeg antydte for sveitserstilen - snakke om en nasjonal byggeskikk. Nordmenn flest har sine oppfatninger om hvordan et hus skal se ut og hvordan vi ønsker å bo. Vi liker saltak, vi bygger i tre og vi har våre oppfatninger om hvordan det bør være i et "hyggelig hjem".

Men husene er som sagt blitt en vare. Kanskje kan man si at ferdighuset er skapt for folket, men ikke av folket. Det samme gjelder ukebladene, såpeoperaene og mye annet. Det er masseproduserte varer, ledd i en massekultur. Skal vi studere folkelig kultur i dag, blir det bl.a. å studere hvordan produktene som blir spydd ut på markedet, i neste omgang blir mottatt og brukt: Hvordan innreder vi våre masseproduserte hus og leiligheter? Hvordan innretter vi oss foran TV-skjermen. Hvordan bygger vi om husene? Vi vil finne klare mønstre og samtidig store variasjoner. Dette henger bl.a. sammen med klasseforholdene og med de ulike tradisjonene som tross alt lever videre.

Vi kommer ikke utenom det faktum at overgangen fra folkelig byggeskikk til masseproduserte hus innebærer en maktforskyvning. Folk former ikke lengre sine hus, de velger sine hus på et marked.

"BYGGESKIKK" - ET HONNØRORD?

Etter min mening er begrepet byggeskikk eller folkelig byggeskikk i dag først og fremst er aktuelt når en snakker om eldre hus. I dagens diskusjon er begrepet byggeskikk blitt et honnørord, et ord som er positivt ladet og samtidig passe vagt. Denne typen begreper kan ofte være mer tilslørende enn avklarende. Ofte kan det være mer fruktbart å rett og slett snakke om "hus" eller

"boliger". Hvis spørsmålet er hvordan vi i dagens samfunn skal bygge gode og vakre hus, kan vi like gjerne si det rett ut, uten nødvendigvis å trekke inn byggeskikk-begrepet.

Men helt til slutt: Jeg tror arkitektene har mye å lære av den folkelige byggeskikken. Jeg sa i begynnelsen at de husene som er bygd innenfor den folkelige tradisjonen, er blitt til gjennom utprøving i praksis og ikke gjennom en rent teoretisk utforming på tegnebordet. Det folkelige oppfatningen av hva som er et godt hus, har hele tiden vært i endring. Men i motsetning til arkitektene har ikke folk flest skvettet rundt fra den ene ytterligheten til den andre i håp om å fange opp det som til enhver tid er mest mulig "trendy". Mitt inntrykk er at arkitektenes hus i for stor grad blitt eksperimenter som er tenkt ut helt abstrakt og altså ikke: utprøvet i praksis.